

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

PAPA INOCENT III. I HRVATSKI PROSTOR

Diplomski rad

Igor Razum

Mentor: dr. sc. Trpimir Vedriš

Zagreb, 2013.

SADRŽAJ

KRATICE.....	3
1. UVOD	4
1. Europska i svjetska historiografija o Inocentu III.	8
2. Hrvatska historiografija o Inocentu III.	10
3. Inocent III. – papa reformator?.....	13
3.1. Pontifikat Inocenta III. – između ideje i realizacije	14
3.2. Inocent III. i prostor „novog kršćanstva“	21
4. Reforme Inocenta III. na hrvatskom prostoru.....	26
4.1. Crkvena svakodnevica	26
4.2. Ekskomunikacija Nikole - hvarskog biskupa, zadarskog nadbiskupa	32
5. Križarski ratovi Inocenta III. na hrvatskom prostoru.....	36
5.1. Križarski poziv ugarsko-hrvatskih kraljeva Emerika i Andrije II.	36
5.2. Četvrti križarski rat – osvajanje Zadra	39
6. ZAKLJUCAK.....	47
SAŽETAK.....	50
SUMMARY	51
BIBLIOGRAFIJA.....	52
DODATAK: KORESPONDENCIJA PAPE INOCENTA III. VEZANA ZA HRVATSKI PROSTOR	60

KRATICE

CD	<i>Codex Diplomaticus</i>
CDS	<i>Codex Diplomaticus. Supplementa</i>
HS	<i>Historia Salonitana</i>
Reg. Inn. III.	<i>Der Register Innocenz' III.</i>

1. UVOD

Tijekom dva tisućljeća povijesti kršćanstva na celu Crkvu bilo je mnogo promjena, pa tako u današnjoj strukturi Katoličku Crkvu vodi papa Benedikt XVI., 265. biskup Rima. Među stotinama biskupa koji su preuzeli tu dužnost neki od papa dobili su nadimak „Veliki“, poput Leona I. (440.-461.), Grgura I. (590.-604.) ili Nikole I. (858.-867.). U srednjem vijeku vladali su i pape koji možda nisu pokašćeni na taj način, a ipak su ostavili značajan trag. U hrvatskoj povijesti velik trag ostavio je papa Ivan VI. zbog pisama upućenih hrvatskim knezovima u 9. stoljeću, a osobito knezu Branimiru. Na široko prošireno je mišljenje da je upravo u tom trenutku srednjovjekovna Hrvatska međunarodno priznata. Ta tvrdnja ipak sadrži anakrono shvaćanje srednjovjekovnih odnosa među političkim čimbenicima. No, upućuje nas i na aktualno shvaćanje i percepciju koje su se uvriježile u hrvatskom društvu. Historiografski radovi svakako bi trebali biti kritičniji u svom odnosu prema vrelima i oprezniji u relativiziranju i pojednostavljivanju kompleksnosti srednjeg vijeka.

Izmičući se od specifičnog slučaja Ivana VIII. dolazimo do općenitog pristupa hrvatske historiografije. U hrvatskoj historiografiji često se papinstvu pristupalo na način da se u hrvatski „problem“, ili „sporno pitanje“ unosi ličnost i djelo nekog pape ovisno o potrebama povjesnicara. Naime bavljenje političkim, društvenim ili u krajnju ruku crkvenim prilikama nužno povlači pitanje vrhovnog autoriteta zapadne Crkve, tj. pape. Razlika je naravno, u perspektivi. Gledano iz pozicije „primatelja“ određenih zakona ili kulturnih obrazaca, perspektiva istočnojadranskog prostora uvelike je određena i konstantno se interpretira i reinterpreтира. No, nakon takvih analiza ostaje nam jedno pitanje – što su zapravo pape željeli od hrvatskog prostora.

Naime, pape su u trenucima svoje najveće intelektualne i političke snage, krajem 12. i tijekom 13. stoljeća, razmišljali tako da su svojim velikim idejama nastojali obuhvatiti vrlo velike prostore. Imajući aktivne suradnike u lokalnim biskupima, računali su na povratne informacije i težili realizaciji svojih planova. Stoga nije pretjerano zapitati se ako je imao, te kakvi su bili ti planovi i ideje za hrvatski prostor pape Inocenta III. (1198. - 1216.). Inocent je po mnogima bio najistaknutiji papa srednjeg vijeka te je kao takav privlačio veliku pozornost historiografije. Hrvatska historiografija nije ignorirala njegov pontifikat, ali zbog suženih mogućnosti bavljenja takvom temom, dosad je bila perspektivom uvelike ograničena. Naime, donedavna su se hrvatski povjesnicari rijetko odlučivali na uvažavanje rimske, tj. papinske perspektive. To je donekle razumljivo iz perspektive povjesnicara koji su orijentirani

ponajprije na hrvatski prostor, ali isto tako predstavlja i prazninu koju treba pokušati popuniti kvalitetnim rješenjima, uzimajući u obzir ponajprije mnoštvo radova koji se bave papinstvom, a koji su izdani u posljednjih pedesetak godina.

Drugi dio ovoga pitanja, hrvatski prostor, zapravo je iv koji se ovdje upotrebljava za područje srednjovjekovne Hrvatske i Slavonije, koje na kraju 12. stoljeca nisu jedinstvena cjelina, već zasebni dijelovi Ugarskog Kraljevstva, a što je temu važnije, crkveno-hijerarhijski razdvojeni prostori. Prostorni odabir za ovaj rad temelji se na stvarnim i zamišljenim poveznicama ove dvije prostorne cjeline, srednjovjekovne Hrvatske i Slavonije. Time su izostavljeni krajevi koji danas, u 21. stoljecu, ulaze u hrvatski prostor, kao što su Dubrovnik i Istra. No, srednjovjekovni odnosi Hrvatske i Slavonije unutar Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva pružaju priliku za uvid u dvije političke, ali prije svega crkvene cjeline s početka 13. stoljeca.

Pocetak 13. stoljeca ostavio je i značajan broj izvora poput papinskih pisama i kronika. Glavna odrednica ovog rada bit će ipak papinska pisma sacuvana u registrima Inocenta III., ali i njegova „biografija“ *Djela Inocenta III (Gesta Innocentii III)*. Kritička izdanja Inocentovih registara objavljujuna su posljednjih pedeset godina, te stoga dopuštaju relativno dobar uvid u većinu pisama, dok su *Djela Inocenta III* dostupna u kritičkom prijevodu na engleski jezik. Križarska tematika je pak nadopunjena papinim pismima, li i djelima suvremenih kronicara poput Geoffreya Villehardouina, Roberta de Clarija, Martina da Canala, Tome Arhidakona, Alberika od Trois Fontainesa anonimnog autora *Djela halberstadtskih biskupa*.¹

Velik broj navedenih izvora ima dugotrajnu tradiciju u hrvatskoj historiografiji, dok neki nisu toliko konzultirani. Tema ovog rada ipak upućuje na proučavanje „papinskih izvora“ kao skupine koja donekle omogućuje uvid u papinsku perspektivu. Ostali izvori služe kao nadopuna i svojevrsni referentni element u interpretaciji. Cjelina koja naime proizlazi iz ovog istraživanja i rada nije nužno „istocnojadranska stvarnost“, već percepcije prostora iz perspektive Rimske kurije. Iz tog razloga nisu uključeni svi suvremeni izvori koji bi

---

¹ Alfred J. Andrea, ur., *Contemporary Sources for the Fourth Crusade* (Leiden: Brill, 2008.) (dalje: Andrea, *Sources*); Toma Arhidakon, *History of the Bishops of Salona and Split*, latinski tekst Olga Peric, uredili, preveli i bilješke napisali Damir Karbić, Mirjana Matijević Sokol i James Ross Sweeney (Budimpešta: Central European University Press, 2006.) (dalje: HS); Nikola Majnarić, ur., *Tri starofrancuske hronike o Zadru u godini 1202*, preveo sa starofrancuskog, uvod i bilješke napisao Petar Skok (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1951.) (dalje: *Tri kronike o Zadru*).

obuhvatili događanja na hrvatskom prostoru u vrijeme Inocenta III. jer su takva istraživanja već provedena i njihovi rezultati objavljeni.

Istaknuta tema rada je i papin položaj rimskog prvosvećenika – najvažnijeg biskupa zapadnog kršćanstva. S te pozicije on je računao na svoju braću biskupe da budu nosioci njegovih ideja. Upravo stoga zanimljivo je zapitati se koji su to ključni biskupski centri i biskupi kojima se Inocent III. osobno obraća na hrvatskom prostoru. O kojim temama im se obraća, tj. jesu li to pitanja širenja doktrine ili rješavanje svakodnevnih lokalnih problema? U konačnici, postoji li neka velika papinska politika za hrvatski prostor? Ova su pitanja važna u cjelini istraživanja hrvatskog prostora u srednjem vijeku, ali i kao dio papinske povijesti koji dosad nije bilo bliže proučen.

Tih nekoliko pitanja svakako valja nadopuniti i važnim događajem kao što je križarsko osvajanje Zadra krajem 1202. godine. Zašto je došlo do tog čina te na koji se način papa obraća križarima, Mlecanima, ali i svojim vlastitim legatima i biskupima? Iz perspektive papinstva nezaobilazno je obratiti barem dio pozornosti i na odnos prema legitimnim vladarima hrvatskog prostora, a to su u ovom razdoblju ugarski kraljevi Emerik i Andrija II. iz dinastije Arpadovica. Kako Inocent gleda na njih, na njihov sukob, osobito u svjetlu činjenice da je Andrija potporu vukao upravo iz tog hrvatskog prostora? Madarska, ali i svjetska historiografija na središnja, „madarska“, pitanja već ponudila nekoliko odgovora, za uključenost hrvatskog prostora u ta događanja, osobito iz crkvene perspektive, nedovoljno je obuhvaćeno. Madarska perspektiva često prevladava u interpretaciji madarskih povjesničara te je potrebno uložiti trud da se sagleda prostor Hrvatske i Slavonije kao izdvojeni slučaj, a zatim ponovno uključen u cjelinu pod vlašću ugarskih kraljeva.

U konačnici, bitno je sagledati ključne značajke Inocentova pontifikata na karakterističnom primjeru hrvatskog prostora. Je li realno uklopiti ih u općenitu sliku Katolicke Crkve u Europi na početku 13. stoljeća i možemo li vidjeti kako Crkva na hrvatskom prostoru prihvaća reforme i križarski poziv – temelje svog djelovanja? Jesu li biskupi bili zainteresirani za križarski pohod, jesu li i kako reagirali na osvajanje Zadra u tom kontekstu? Broj i sadržajni opseg izvora ne daje nam preveliku nadu u konkretna i sigurna odgovore. Ipak Inocent III. znao je za hrvatski prostor te je vodio aktivnu komunikaciju s klerom na tom prostoru. Teško je za povjerovati da bi ta komunikaciju ulazio bez podataka nužnih za smisleno odlučivanje i moguće aktivno uključivanje u svoje dugoročne planove.

Hrvatski je prostor je tada i crkveno i politicki aktivno mjesto koje ce na raznolike nacine reagirati na Inocentov poziv na reformu Crkve i križarski rat.

1. Europska i svjetska historiografija o Inocentu III.

Europska, a kasnije i svjetska historiografija razlicito je poimala osobu i pontifikat pape Inocenta III. Od srednjovjekovnih kronika, pa sve do radova moderne historiografije, interpretacije su cesto bile uvjetovane raznovrsnim pristranostima. Stoga, ako promotrimo cjelinu stvaranja slike o Inocentu III. u historiografiji, moramo zapoceti razdobljem koje se odnosi neposredno na vrijeme poslije njegove smrti. Djelo koje je govorilo o njegovom životu i pontifikatu, *Djela Inocenta III.*, ne može se smatrati, primjerice, hvalospjevom, unatoc tome što je vjerojatni autor bio član kurije. Dolazimo do slike koja ne veli Inocenta III., već je prema njemu razmjerno suzdržana.²

Renesansa je donijela odmak od *Djela Inocenta III.*, a istaknuti rad ovog perioda je *Vita Martina Polonusa*. Kasnije *Vitae* obuhvatile su i temu sukoba unutar Carstva, koja je bila izostavljena iz *Djela Inocenta III.* Obuhvatila je i probleme humilijata, franjevaca, dominikanaca, trinitaraca, kanonizacijskih procesa itd.³ Situacija se razvijala na sličan način sljedećih stoljeća, afirmirajući prije zaboravljene teme. A kad se u 18. i 19. stoljeću intenzivnije proučavao odnos između Crkve i države, tada se interes za Inocenta III. proširio i oblikovala se slika o njemu kao istaknutom, ako ne i papi srednjeg vijeka. Stav tadašnjih autora bio je da Inocent predstavlja ključ promjena koje se događaju u vrijeme papinske reforme te da je on „jedan od glavnih arhitekata velike revolucije u 13. stoljeću koja je u potpunosti promijenila smjer crkvene povijesti na katastrofalan način za Crkvu.“⁴ Naime, u tom periodu vladalo je opterećenje prosvjetiteljskih autora, često protestanata, stanjem koje je dovelo Crkvu iz antike u ono što se pretvorilo u 18. stoljeću.⁵ Promjena se javlja sredinom 19. stoljeća, kad dolazi do svojevrsne katoličke reakcije. Prvi je značajni autor iz takve perspektive Friedrich Hurter. Inocenta se uskoro prikazuje kao branitelja prava Crkve, najznačajnijeg papu uz Grgura VII. te postaje ključna figura u postizanju „papinske monarhije“, bilo u katolickoj, bilo u protestantskoj interpretaciji.⁶ Iz tog perioda valja

---

² James M. Powell, „Innocent III: The Making of an Image“ u: *Innocenzo III: Urbs et orbis: Atti del Congresso Internazionale Roma, 9-15 settembre 1998*, ur. Andrea Sommerlechner (Rim: Istituto storico Italiano per il medio evo, 2003.), 1363-1373, 1363-1364 (dalje: Powell, „Innocent III: Making an Image“); *The Deeds of Pope Innocent III by an Anonymous Author*, preveo, bilješke i uvod napisao James M. Powell (Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 2007.), xi-xiii, 5; xi-xv, xliii-xlvi (dalje: *Gesta Innocentii III*).

³ Powell, „Innocent III: Making an Image“, 1365-1366.

⁴ Ibid., 1372.

⁵ Ibid., 1367-1373.

⁶ Hurtera pojednostavljeno možemo predstaviti kao predstavnika apologije papinske moci, dok s druge strane imamo Alberta Haucka, kao njena kriticara. Powell, „Innocent III: Making an Image“, 1373; James M. Powell, ur., *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?* (Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1994.), 6 (dalje: Powell, *Innocent III: Vicar of Christ?*); Friedrich Hurter, „Innocent III: Victim of Partisan Historians“ u: *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*, ur. James M. Powell (Washington D.C.: The

spomenuti i Achillea Luchairea koji se Inocentom bavi inom u politickom smislu, ali ulazi i u podrucje duhovnog, pokušavajući analizirati znacaj Cetvrtog lateranskog koncila.⁷ Vec nakon Prvoga svjetskog rata dio povjesnicara okreće se duhovnoj motivaciji Inocentove vlasti, a nakon Drugoga svjetskog rata interpretativne mogucnosti se konstantno povecavaju.⁸

Prekretnicu u drugoj polovici 20. stoljeca cini rad Helene Tillmann, koja je sredinom 20. stoljeca objavila biografiju Inocentu III. „na tragu“ renesansnih uradaka. Tillmann je reinterpretirala dostupne izvore te ponudila manje optereceno rješenje, postavljajući i pitanje zašto je Inocenta III. povijest uskratila naslov „veliki“. Medutim, njezin je utjecaj naizgled otvorio i prostor drugim autorima da istražuju elemente pontifikata Inocenta III. i drugih papa koji su dotad interpretativno bili optereceni iskljucivo ili dominantno politickim pitanjima. Od autora koji su sljedecih desetljeća pospješili raspravu o to važnom papi treba istaknuti Brendu Bolton koja je objavila mnoštvo clanaka o Inocentu III., od kojih je velik broj objavljen u izdanju *Innocent III: Studies on Papal Authority and Pastoral Care*.⁹ Potom John C. Moore koji je objavio najnoviju biografiju Inocenta III. pritom prikazujući papin život u kronološkom slijedu.¹⁰ Kenneth Pennington se istaknuo analizama papine pravne pozadine,¹¹ dok je James M. Powell uredio zbornik o Inocentu III istovremeno dajući najjasniju analizu Inocenta III. u historiografiji.¹² Današnja literatura koja se bavi Inocentom III. sve je brojnija, što dokazuje da interes za njega ne jenjava.¹³

Catholic University of America Press, 1994.), 13-14 (dalje: Hurter, „Innocent III and Historians“); Alb „Innocent III Desired to Rule the World“, u: *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*, ur. James M. Powell (Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1994.), 15-18.

⁷ Powell, *Innocent III: Vicar of Christ?*, 6; Achille Luchaire, „A Realist Ascends the Papal Throne“, u: *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*, ur. James M. Powell (Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1994.), 19-33 (dalje: Luchaire, „A Realist“).

⁸ Povjesnicari tog razdoblja, Augustin Fliche i Johannes Haller, dijelom su još pod utjecajem „nacionalnih škola“ i vjerskih veza, ali ti elementi postaju manje važni. Powell, *Innocent III: Vicar of Christ?*, 6-7; Augustin Fliche, „The Advocate of Church Reform“, u: *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*, ur. James M. Powell (Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1994.), 55-72 (dalje: Fliche, „Church Reform“; Haller, „Lord of the World“, 79-94.

⁹ Brenda Bolton, *Innocent III: Studies on Papal Authority and Pastoral Care* (Aldershot: Ashgate, 1995.).

¹⁰ John C. Moore, *Pope Innocent III (1160/61-1216) To Root Up and to Plant* (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2009.) (dalje: Moore, *Innocent III*).

¹¹ Kenneth Pennington, „The legal education of Pope Innocent III“, *Bulletin of Medieval Canon Law* 4 (1974): 70-77.

¹² James M. Powell, ur., *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?* (Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1994.).

¹³ Znacaj u vremenu nakon Drugog svjetskog rata imaju i radovi Michelea Maccaronea, ali i radovi Briana Tierneya koji nanovo iščitava politicku situaciju i Inocentovu ulogu u stvaranju papinske monarhije. Powell, *Innocent III: Vicar of Christ?*, 7-9; Michele Maccarrone, „Innocent III Did Not Claim Temporal Power“, u: *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*, ur. James M. Powell (Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1994.), 73-78 (dalje: Maccarone, „Innocent III and Temporal Power“); Brian Tierney, „Innocent III as Judge“, u: *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*, ur. James M. Powell (Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1994.), 95-104 (dalje: Tierney, „Innocent III as Judge“); Helene Tillmann, „The Man“, u: *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*, ur. James M.

2. Hrvatska historiografija o Inocentu III.

Promotrimo li utjecaj Inocenta III. na europski prostor i njegova važnost, duhovni, ali i politicki, postaje nam jasno zašto je ta tema snažno zastupljena u suvremenoj svjetskoj historiografiji. Koliki je bio utjecaj pape na hrvatski prostor ili kako je on percipiran u hrvatskoj historiografiji kroz zadnjih pedesetak godina nešto je na što valja odgovoriti. Ne postoje radovi koje se izravno bave Inocentom III., ali on ostaje barem zabilježen u velikom broju radova, pa tako i u sintezama hrvatske povijesti najistaknutijih hrvatskih povjesnicara. U svom djelu *Poviest Hrvata*, Ferdo Šišić istice Inocentovu ulogu u sukobu brace Emerika i Andrije. Šišić u interpretaciji nije izlazio izvan opsega njihova sukoba, osvajanja Zadra u Cetvrtom križarskom ratu i suzbijanja hereze u Bosni.¹⁴ U drugoj polovici 20. stoljeca izdano je više monografija o hrvatskoj povijesti, pa možemo navesti samo neke. Nada Klaic u svojem prikazu istice isključivo ulogu Inocenta kao pokretaca Cetvrtog križarskog rata.¹⁵ Položaj pape prikazan je na sličan način i u *Hrvatskom srednjovjekovlju* Tomislava Raukara. Ondje je naglasak na papinoj ulozi u križarskom pohodu i problemu bosanskih heretika. Zanimljiv je i slučaj u kojem se jedno Inocentovo pismo koristi kao potvrda duge tradicije grčkog jezika u liturgiji, temeljeno na dokumentu koji ne potječe sa dalmatinske obale.¹⁶ Od novijih općih pregleda Raukar u *Hrvatskom srednjovjekovlju* daje najopsežnije podatke o Inocentu, dok primjerice Ivo Goldstein u pregledu *Hrvatska povijest* iz 2008. godine, papu ne spominje ni u kontekstu Cetvrtog križarskog rata.¹⁷ Svezak *Povijest Hrvata* izdan 2003. obuhvaća opširan opis križarskog osvajanja Zadra i prirode križarskog duha na hrvatskom prostoru. Inocent je spomenut tim prilikama, a spominje se i u sklopu problematike katarske hereze u Bosni.¹⁸

Svakako treba navesti način na koji se ova tema interpretira u pregledu povijesti Crkve autora Franje Šanjeka. On se zapravo ponajviše bavi temom heretika u Dalmaciji ili krstjana u

---

Powell (Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1994.), 178-184, 183-184 (dalje: Tillmann, „The Man“)

¹⁴ Ferdo Šišić, *Poviest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovica (1102-1301)* sv. 1. (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 1944.), 159-160, 162-163, 165-167, 169-170, 180-186, 188-189, 191 (dalje: Šišić, *Poviest Hrvata*).

¹⁵ Nada Klaic, *Povijest Hrvata u srednjem vijeku* (Zagreb: Globus, 1990.), 177 (dalje: Klaic, *Povijest Hrvata*).

¹⁶ Raukar se koristi ispravom koju su urednici zbirke izvora *Codex Diplomaticus* neopravdano povezali s ekskomunikacijom zadarskog nadbiskupa Nikole. Rijec je zaista o kaptolu Sv. Anastazije, ali smještenom u Santa Severini u Kalabriji. Isprava govori o grčkoj li te je u Raukarovoj interpretaciji korištena kao dokaz nastavka tradicije te liturgije u Zadru do kraja 12. stoljeca. Ludwig Steindorf, *Die dalmatinischen Städte im 12. Jahrhundert* (Köln & Bec: Böhlau, 1984.), 123, bilješka 17 (dalje: Steindorff, *Die dalmatinischen Städte*); Reg. Inn. III. sv. 1., 27; Tomislav Raukar, *Hrvatsko Srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje* (Zagreb: Školska knjiga, Zavod za Hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1997.), 67-68, 261, 263-266, 268 (dalje: Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*).

¹⁷ Ivo Goldstein, *Hrvatska povijest* (Zagreb: Europapress holding, 2008), 116-118 (dalje: Goldstein, *Hrvatska povijest*).

¹⁸ Franjo Šanjek, ur. *Povijest Hrvata* sv. 1. (Zagreb: Školska knjiga, 2003.) 195-198, 234, 244-246.

Bosni. Ova interpretacija daje nešto više podataka o Inocentu III. u kontekstu opće povijesti Crkve, pa tako navodi njegova postupanja protiv heretičana objašnjavajući konkretne dekretale. Nadalje se spominje kao papa koji je iskazao brigu za slobodne, bili oni Bugari ili bosansko-humski krstjani.¹⁹

Tema bosansko-humskih krstjana ili problem hereze u Bosni možda je ostavila najviše traga u hrvatskoj historiografiji vezano uz Inocenta III. Zbornik radova o fenomenu krstjana objavljen 2005., donosi članke Franje Šanjeka, Mladena Ancica i Luje Margetica. Radovi se primarno bave bosanskim prostorom te stoga nisu bili od velikog značaja za analizu hrvatskog prostor. Ipak valja spomenuti nekoliko interpretativnih značajki navedenih radova.

Margetic u podužem članku o Abjuraciji iz 1203. godine donosi pregled Inocentova pontifikata i njegova odnosa prema Njemackoj, Engleskoj, Francuskoj i drugim prostorima. Ovaj kratak pregled političke uloge papinstva u vrijeme Inocenta III. i neposredno nakon njegove smrti, u velikoj je mjeri pojednostavljeno gledanje na kompleksnosti međudnosa pape i monarha u navedenom razdoblju. Literatura koju Margetic navodi, knjiga Johannes Hallera *Das Papsttum, Idee und Wirklichkeit*, pomalo je skucenog opsega za temu koju predmnijeva autor članka. Za ostale „standardne i općepoznate činjenice ne daje se ovdje pregled literature, jer je suvišan.“²⁰

Uloga Inocenta III., kako je opisuje Ancic, zaista je važna na prostoru Bosanske banovine na početku 13. stoljeca. Poput Margetica, i Ancic se bavi bilipoljskom abjuracijom 1203. godine, čiji značaj istice velik broj hrvatskih povjesničara, a Ancic naglašava i ulogu Ivana od Casemarija, papina legata u navednom slučaju. Stoga možemo steci dojam da je autor više usredotočen na prostor Bosne, a zatim i na papinu politiku prema Bugarskoj.²¹

Zaključno za ovaj zbornik istice se rad o Inocentu III. i bosansko-humskim krstjanima Franje Šanjeka. Rad se zaista i dotiče Inocenta III. i njegove veze s bosanskim prostorom, ali naglašeno govori o vezama paterana i krstjana, tj. „heretika“ u Bosni i na jugu Francuske. Pišući o bilipoljskoj abjuraciji, Šanjek navodi i ulogu splitskih crkvenih vlasti u osobi nadbiskupa Bernarda. Ipak, čini se da „herezu“ stavlja izvan dugoročnog kontakta s splitskom

---

¹⁹ Franjo Šanjek, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1988.), 98, 202-203, 249, 235, 270-271, 277, 331 (dalje: Šanjek, *Crkva u Hrvata*).

²⁰ Lujo Margetic, „Neka pitanja Abjuracije iz 1203. godine.“ u *Fenomen „krstjani“ u srednjovjekovnoj Bosni i Humu*, ur. Franjo Šanjek (Sarajevo & Zagreb: Institut za istoriju – Hrvatski institut za povijest, 2005.), 51-55 (dalje: Margetic, „Abjuracija iz 1203.“).

²¹ Mladen Ancic, „Bosanska Banovina i njezino okruženje u prvoj polovici 13. stoljeca.“, u *Fenomen „krstjani“ u srednjovjekovnoj Bosni i Humu*, ur. Franjo Šanjek. (Sarajevo & Zagreb: Institut za istoriju – Hrvatski institut za povijest, 2005.), 16-18.

nadbiskupijom stavljajući predmet u ruke svog legata Ivana od Casemarija i dubrovačke nadbiskupije.²²

Ovakva perspektiva ne treba čuditi jer se i u ilustriranoj kronologiji *Povijest Hrvata* Inocent spominje samo u sklopu sukoba unutar srpske dinastije te vezano uz bilinopoljsku abjuraciju.²³ Stvara se dojam da hrvatski prostor, kao što je definiran u ovom radu, zapravo nije od prevelikog interesa za proučavanje razdoblja Inocenta III. i njegovog mogućeg utjecaja. Naime većina hrvatskih autora odlučila se za prikaz stanja oko “bosansko-krstjanske hereze“, te njezinih političkih i crkvenih implikacija.

Kao posljednji primjer nastojanja hrvatske historiografe da obuhvati pontifikat Inocenta III. valja izdvojiti *Papinske legate na istocnojadranskoj obali* Ivana Majnarica. Djelo je to koje se najviše približava vremenskim i tematskim okvirima ovog diplomskog rada, ali ipak ne u potpunosti. Snaga Majnaricevog rada sastoji u tome što daje pregled papinske politike na istocnojadranskom prostoru u drugoj polovici 12. stoljeća, zaustavljajući se oko događaja Četvrtog križarskog rata. No, tema tog djela su legati kao izravni prenositelji papine politike i njegove poruke. Inocent III. je stoga značajno „prisutan“ preko svojih legata.²⁴

Prikazano je samo kako su neki hrvatski autori pristupili Inocentu III. i to u općim pregledima povijesti i u nekoliko novijih radova. Naravno, tema kao što je njegov pontifikat teško se može izostaviti, ali je u hrvatskoj historiografiji primjetno sagledavanje isključivo lokalne perspektive, te se vanjski utjecaj, u ovom slučaju Inocent III., pokušava uklopiti u već postojeće okvire unutar hrvatskog prostora.

---

²² Franjo Šanjek, “Papa Inocent III. (1198.-1216.) i bosansko-humski krstjani.”, u *Fenomen “krstjani” u srednjovjekovnoj Bosni i Humu*, ur. Franjo Šanjek (Sarajevo & Zagreb: Institut za istoriju – Hrvatski institut za povijest, 2005.), 433-434 (dalje: Šanjek, “Inocent III”).

²³ Ante Nazor & Zoran Ladić, *Povijest Hrvata ilustrirana kronologija* (Zagreb: Multigraf, 2003.) 78-80. (dalje: Nazor & Ladić, *Povijest Hrvata*).

²⁴ Ivan Majnaric, *Papinski legati na istocnojadranskoj obali (1159.-1204.)* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2008.), 136-147 (dalje: Majnaric, *Papinski legati*).

3. Inocent III. – papa reformator?

Možemo li jednog covjeka opisati jednom rječju, možemo li svesti 18 godina života u tako malen izraz? Reforma je, prema novijim istraživanjima, bila pokretacka snaga Inocenta III.²⁵ Papa je bio zaokupljen obnovom Crkve prema svom velikom uzoru papi Grguru I. Reforma Crkve u tom trenutku nije bila ništa novo. Teorija reforme već se razvijala u devetom stoljecu za vrijeme pape Nikole I., a u jedanaestom stoljecu nastupila je poznata „grgurovska reforma“. U svome izvornom obliku, ova se poput mnogih prije nje, prije svega odnosila na samu Crkvu, tj. na obnovu iznutra. Sukobi su se javili kad je takva obnova iznutra došla u sukob s vanjskim cimbenicima, prije svega s njemackim carevima.²⁶

Bit reforme ipak je ostala moralna i ritualna čistota klera i Crkve. Razlika je ipak došla do izražaja kada se gleda okruženje u kojem razni pape, ali i monasticke zajednice pokušavaju potaknuti veći zamah u obnovi Crkve. Primjerice, gledajući klinijevsku obnovu, svjetovni vladari mogli su imati veći pristup događanjima, dok su reforme od 11. stoljeca predlagale stroži zaokret i otklon od Clunyja. Primjer Clunyja pokazuje koliko brzo se kreće dinamika reforme unutar Crkve, kroz cikluse „obnove“ i „pada“. Zapravo se radi o percepcijskim razlikama koje do izražaja dolaze i u traktatima teoreticara reforme poput Petra Damianija ili Bernarda iz Clairvauxa. Uzrok potrebe za reformom navodna je slabost prethodnika, koju reforma treba ispraviti i vratiti Crkvu na put koji je Krist objavio u Evandelju.²⁷

Inocentu III. otvorila se mogućnost da krajem 12. stoljeca postane neprikosnoveni moralni vođa ne samo Crkve na Zapadu, nego i cijelog zapadnog vladarskog prostora.

---

²⁵ Leonard E. Boyle, „Innocent's View of Himself as Pope“, u *Innocenzo III: Urbs et orbis: Atti del Congresso Internazionale Roma, 9-15 settembre 1998*, ur. Andrea Sommerlechner (Rim: Istituto storico Italiano per il medio evo, 2003.), 5-19 (dalje: Boyle, „Innocent III's View“); Brenda Bolton, „Signposts from the Past: Reflections on Innocent III's Providential Path“, u *Innocenzo III: Urbs et orbis: Atti del Congresso Internazionale Roma, 9-15 settembre 1998*, ur. Andrea Sommerlechner (Rim: Istituto storico Italiano per il medio evo, 2003.), 21-55 (dalje: Bolton, „Signposts“); John Doran, „In Whose Footsteps?: The Role Models of Innocent III“, u *Innocenzo III: Urbs et orbis: Atti del Congresso Internazionale Roma, 9-15 settembre 1998*, ur. Andrea Sommerlechner (Rim: Istituto storico Italiano per il medio evo, 2003.), 56-73 (dalje: Doran, „Role Models“); Cristoph Egger, „The Growling of the Lion and the Humming of the Fly: Gregory the Great and Innocent III“, u *Pope, Church and City. Essays in Honour of Brenda M. Bolton*, ur. Frances Andrews & Cristoph Egger et al. (Leiden: Brill, 2004.), 13-46 (dalje: Egger, „Gregory the Great and Innocent III“).

²⁶ Colin Morris, *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250* (Oxford: Oxford University Press, 1991.), 109-133 (dalje: Morris, *The Papal Monarchy*).

²⁷ Ibid., 98-108.

Nestabilnost tadašnjih vladarskih institucija dovela je do kratkotrajnih kriza u nasljeđivanju njemackog i engleskog prijestolja, a s druge strane ideja križarenja bila je povezana s aktivnostima europskoga plemstva. Navedeni cimbenici, je mladi papa vješto uvažio, omogućili su mu da preuzme ulogu ideologa reforme u Europi, ali na način o kojem su njegovi prethodnici mogli samo pisati u svojim dekretima. Inocent je dobio priliku ostvariti reformu.

Reforma Crkve svakako je bila važan dio planova za „novokristijanizirani prostor“. Danska, Češka, Ugarska i Poljska bile su dionici novog impulsa kršćanstva. Svojim su položajem papi pružale priliku da na temeljima čvrste reforme uspostavi hijerarhiju na novom prostoru. Ne treba zanemariti ni utjecaje navedenih zemalja, osobito Češke i Poljske, ali i Ugarske na prilike u Carstvu, kao mogućih instrumenata papinske politike.

3.1. Pontifikat Inocenta III. – između ideje i realizacije

Više od 18 godina Inocenta III. na celu Katolicke crkve ostavilo je brojne izvore o aktivnostima kurije prema svijetu, ali i prema unutarnjoj reformi Crkve. Prve godine pontifikata zaista su bile obilježene velikom aktivnošću kurije i odašiljanjem brojnih dekretala na razna mjesta u kršćanskome svijetu.²⁸ Bila je to promjena u odnosu na prijašnjega papu, Celestina III. To, danas prevladavajuće mišljenje, može dakako biti uvjetovano vrlo dobrom očuvanošću papinskih registara Inocenta III. u odnosu na prethodnika, te činjenicom da je sacuvana Inocentova „biografija“ *Djela Inocenta III.*, dok drugi razlog može biti i razlika u godinama, pri čemu je Inocent sa svojih 37 godina bio 55 godina mlađi od preminulog pape.²⁹

---

²⁸ Dekretal, papinski dekret ili papinsko pismo pojmovi vrlo sličnog karaktera. Naime, kao što se u medijevistici često koristi pojam *bule*, pri tome označavajući cijeli dokument, tako se u historiografiji često koriste različiti pojmovi označavajući sadržajno istu stvar. Neki od mogućih naziva za papinsku korespondenciju su: *auctoritas*, *epistola*, *litterae*, *pagina*, *praeceptum*, *privilegium*, ali i nešto bliži pojmovi *decretum*, *litterae decretales*. Svi papinski dokumenti koji su ostali sacuvani od ne su značaja. Nemali trud uložen u stvaranje kompilacija papinskih dekreta, ali i održavanje papinskih registara, govori o izraženoj namjeri da se određeni dokumenti sacuvaju. Papinska kurija, osobito ona Inocenta III., svakodnevno je izdavala mnoštvo dekretala. Nisu svi sacuvani u registrima, nego samo oni od posebnog značaja za kuriju. Reginald L. Poole, *Lectures on the History of the Papal Chancery* (Cambridge: Cambridge University Press, 1915), 40-42.

²⁹ *Gesta Innocentii III* djelo je nastalo po uzoru na klasične biografije i papinske biografije, *Liber pontificalis*. Djelo je nastalo između 1204. i 1209. godine, a sam autor nije poznat. Ipak povjesničari smatraju da je riječ o Petru Beneventanskom, koji je sastavio i Inocentove dekretale u kolekciju 9. *Gesta Innocentii III*, xi-xiii, 5; Brenda Bolton, „Too important to neglect: the Gesta Innocentii PP III.” u *Innocent III: Studies on Papal Authority and Pastoral Care* (Aldershot: Ashgate, 1995.), IV, 87-99 (dalje: Bolton, „Gesta“); James C. Moore,

Zašto su se kardinali odlucili za izbor naizgled tako licitog pape ostaje otvoreno pitanje. U „službenoj biografiji“ napisanoj oko 1209. cin izbora mladog kardinala Lotarija za papu povezuje se i s blagoslovom Duha Svetoga u liku bijele golubice koja je sletjela kod Lotarijeve stolice.³⁰ No, kardinali su poznavali mladog Lotarija, imali povjerenja u njega te su ga vjerojatno iz prakticnijih razloga izabrali za novog papu. Lotario dei Conti od Segnija rođen je 1160./1161. u malom mjestu Anagni, tocnije, u obiteljskom zamku Gavignano, cetrdesetak kilometara južno od Rima. Njegov je otac bio član grofovske obitelji Segnija, a majka iz rimske patricijske obitelji Scotti.³¹ Od mladosti je bio predodređen za svećeničku karijeru pa tako već u ranoj dobi postaje kanonik bazilike sv. Petra, što mu je pomoglo da nakon početnog školovanja u Rimu krene u Pariz na studij teologije te svoje akademsko obrazovanje završi u Bologni, nakon čega započinje službu u papinskoj kuriji.³² Usporo u kurijalnoj strukturi zabilježen je već 1187. godine, kad se spominje kao utjecajan član kurije, a iste godine Grgur VIII. ga je zaređio za poddakona. Dvije godine kasnije papa Klement III. uzdiže Lotarija za kardinala dakona Sv. Sergija i Bakha.³³

Tih tridesetak godina, koliko je Lotariju trebalo da se uzdigne do lana kardinalskog kolegija, iz perspektive papinstva nije bilo proživljeno u idili. Naime, Rim je u to vrijeme bio grad kojega su obilježili sukobi raznih frakcija, a Europa je u 12. stoljeću također prolazila kroz niz promjena u strukturi i institucijama vlasti. instvo se kroz cijelo stoljeće sukobljavalo s njemackim carevima. Ti se sukobi očituju i na tri lateranska koncila u 12. stoljeću (1123., 1139., 1179.), kada je papinstvo zaokupljeno shizmama u Crkvi. Naime, njemacki su carevi koristili i poticali shizme za svoje političke ciljeve. Mladi Lotario u Parizu je naišao na mirnije okruženje, ali bio je upoznat s odnosom svjetovnih vladara prema episkopatu njihovih kraljevstava te prema cijeloj Crkvi.³⁴ Dok je s jedne strane gledao kako Crkva i pape trpe pritisak careva i kraljeva, s druge padom Jeruzalema 1187. godine otvorilo se pitanje koje ga je zaokupljalo sve vrijeme njegova pontifikata. Potaknut tim događajem, pokrenuo je dva križarska rata s ciljem osvajanja Svete zemlje, ali to je samo dio ratova križa koji su se vodili u njegovo vrijeme, bili oni usmjereni protiv „heretika“ na jugu Francuske ili „pogana“ na prostoru Baltika. Inocent je na ove događaje gledao iz perspektive

---

Pope Innocent III (1160/61-1216) To Root Up and to Plant (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2009.), 1, 25, 30-31, 36-37, 228 (dalje: Moore, *Innocent III*); Jane Sayers, *Innocent III Leader of Europe 1198-1216* (London & New York: Longman, 1994), 7-9, 23, 37-38 (dalje: Sayers, *Innocent III*).

³⁰ *Gesta Innocentii III*, 5-6.

³¹ Moore, *Innocent III*, 2-3; Sayers, *Innocent III*, 16.

³² Moore, *Innocent III*, 4-11; Sayers, *Innocent III*, 17-23.

³³ Moore, *Innocent III*, 11-12.

³⁴ Moore, *Innocent III*, 5-15; Sayers, *Innocent III*, 68-71;

biskupa, teologa i covjeka koji je proveo posljednje desetljeće uključen u kurijalne procedure.³⁵

S tim u vezi svakako valja naglasiti to da je Inocent III. za pontifikata nastupao s pozicije intelektualca. Tijekom svoga dugogodišnjeg i značajnog obrazovanja stekao je nazore koji su ga obilježili kao klerika. On nije smatrao da stanje u kuriji savršeno, pa je tako u svom najvažnijem djelu, *O bijedi ljudskog stanja*, kritizirao onovremenoga covjeka (svećenika). Djelo je vjerojatno napisano 1195. godine i trebalo je imati nastavak u kojem bi se iskazala promjena na bolje, no obaveze su spriječile papu da dovrši traktata. Njegovo djelo nije doživjelo svoj tekstualni i materijalni završetak, no razlog tome bila je Inocentova posvećenost živim poslovima Crkve. Najveći od tih zadataka bila je reforma Crkve, ostvarenje ideja o obnovi Crkve i svijeta koje je stekao tijekom svog života. Inocent je vidio način na koji djeluju klerici u velikom dijelu Europe, a kad je postao papa dobio je priliku mijenjati aspekte koji mu se nisu sviđali. Osobito ga je brinula moralnost klera te je htio naći oslonac za svoje ideje obnove u braci biskupima.³⁶

Glavna odrednica njegova pontifikata tako je postala reforma Crkve, koja je proizlazila iz njegova obrazovanja i iskustva kao člana kurija prethodnih papa, te križarski rat. Padom Jeruzalema 1187. godine pitanje snažnog križarskog pohoda ponovno je postalo aktualno nakon stoljeca inicijativa manjeg intenziteta te nejedinstva križarskih država. No, Inocent nije poput Eugena III. trebao Bernarda iz Clairvauxa da potakne Europu na pohod, već je padom Jeruzalema stvoren dovoljan utisak te su nastojanja mladog pape urodila plodom. Prema Inocentu, upravo su reforma Crkve i križarski pohodi bili povezani. Naime, pad Jeruzalema percipiran je kao kazna za grijeh križara, a neuspjesi dvanaestog stoljeca povezani su s nedostojnošću citave Crkve. Reforma je trebala postići da Crkva, snažna iznutra, obnovljena u jezgri (klera, pa zatim laika), prema van (tj. prema „nevjernicima“ i „hereticima“).³⁷

Inocent je prema europskim vladarima pokušao djelovati naglašavajući nepovredivost Crkve i, kao što je to često ispalo, braka. *Libertas ecclesiae*, za koji se snažno pocinju zalagati

---

³⁵ Moore, *Innocent III*, 14-15, 44-45, 174-181, 208-212 ; Sayers, *Innocent III*, 164-166, 178-188.

³⁶ Moore, *Innocent III*, 15-24; John C. Moore, „Innocent III's 'De Miseria Humanae Conditionis: A Speculum Curiae?'“ *The Catholic Historical Review* 67/4 (1981), 553-564, 553-555 (dalje: Moore, „De Miseria“); Brenda Bolton, „Via ascetica: a papal quandary?“ u *Innocent III: Studies on Papal Authority and Pastoral Care* (Aldershot: Ashgate, 1995.), VI, 161-191 (dalje: Bolton, „Via ascetica“); Wilhelm Imkamp, *Das Kirchenbild Innocenz' III. (1198-1216)*, (Stuttgart: Hiersemann, 1983.), 10-32, 273-300 (dalje: Imkamp, *Innocenz' III*); Morris, 418-420.

³⁷ Moore, *Innocent III*, 14; Imkamp, *Innocenz' III*, 112-132.

„gregorijanski“ pape od sredine 11. stoljeca, upravo u vrijeme Inocenta III. postaje stvarnost. Proteklih 150 godina pape su se suocavali ili sa snažnim carevima koji su u vecoj ili manjoj mjeri poticali shizme i shizmaticke pape ili s politic nestabilnošću na talijanskom prostoru. U srži razmišljanja reformnih papa ovog perioda ležalo je gelazijansko nacelo prema kojem je Bog uredio da ljudima vladaju kraljevska i duhovna vlast. Tom dihotomijom između *regnum* i *sacerdotium* bio je predstavljen temelj za uređenje društva prema reformatora u 11. stoljecu.³⁸

Kada je pocetkom 1198. godine započeo svoj pontifikat, Inocent je Europu našao bez dominantnog svjetovnog vladara. Naime, unatoc tome što u to vrijeme ne možemo govoriti o jedinstvu Europe, a još teže o jedinstvenom vodstvu, nakon smrti njemackog cara Henrika VI. stvorila se svojevrsna praznina svjetovne vlasti na prostoru koji je definiralo Carstvo tijekom 12. stoljeca (ponajviše zaslugom Fridrika I.). Papa stoga uspijeva preuzeti idejno vodstvo nad prostorom Italije, a svjetovno vodstvo nad tzv. Papinskim Državama. Njemacki se politicki prostor našao zaokupljen borbom za prijestolje između ipa Švapskog i Otona Braunšvajskog, dok je Henrikov sin Fridrik, pod zaštitom svog regenta, pape Inocenta, trebao zagospodariti Sicilijom. Istovremeno su Engleska i Francuska bile međusobno sukobljene, a katolicka kraljevstva na Pirenejskom poluotoku vodila su borbu protiv muslimana na jugu.³⁹

Papinstvo je upravo u vrijeme cara Henrika VI. bilo pod politickim pritiskom koji nastavlja staru carsku politiku okruživanja Papinskih s tri strane. Papa Celestin III., covjek u godinama, nije mogao odgovoriti na izazov. Situacija se za papinstvo stubokom mijenja kad je krajem 1197. umro Henrik.⁴⁰ Borba za njemacko prijestolje u ranoj je

---

³⁸ Problematike ove podjele je kompleksnija utoliko što se pojam i nacelo razlicito percipiraju kroz razdoblja papinske povijesti. Prema novijim istraživanjima izglednije je da je sam papa Gelazije I. (492.-496.), koji je u svojim pismima postavio navedene odnose između svjetovnog i duhovnog, imao namjeru implicirati važnost duhovnog, a ne nadmoc duhovnog nad svjetovnim. Kraj 5. stoljeca je ipak zahtijevao pragmaticno razmišljanje papa. Morris, 17-19; Ullmann, 32-35; Alan Cottrell, „*Auctoritas and Potestas: A Reevaluation of the Correspondence of Gelasius I on Papal-Imperial Relations*“, *Medieval Studies* 55 (1993): 95-109 (dalje: Cottrell, „*Auctoritas and Potestas*“); P. H. D. Leupen, „The sacred authority of the pontiffs“ u *Media Latinitas*, ur. R. I. A. Nip et. al. (Turnhout: Brepols, 1996), 245-248 (dalje: Leupen, „Sacred authority“); M. H. Hoefflich, „Gelasius I and Roman Law: One Further Word“, *Journal of Theological Studies* 26 (1975): 114-119 (dalje: Hoefflich, „Gelasius and Roman Law“).

³⁹ Harald Zimmermann, *Das Papsttum im Mittelalter. Eine papstgeschichte im Spiegel der Historiographie. Mit einem Verzeichnis der Päpste vom 4. bis zum 15. Jahrhundert* (Stuttgart: Ulmer, 1981.), 153-158 (dalje: Zimmermann, *Das Papsttum*); Bernhard Schimmelpfennig, *The Papacy*, preveo James Sievert (New York: Columbia University Press, 1992.), 170-173 (dalje: Schimmelpfennig, *The Papacy*); Walter Ullmann, *A Short History of the Papacy in the Middle Ages* (London: Routledge, 2003.), 206-212 (dalje: Ullmann, *History of the Papacy*); Colin Morris, *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250* (Oxford: Oxford University Press, 1991.), 420-426 (dalje: Morris, *The Papal Monarchy*).

⁴⁰ Brian A. Pavlac, „Emperor Henry VI (1191-1197) and the Papacy: Similarities with Innocent III's Temporal Policies“, u: *Pope Innocent III and his World*, ur. John C. Moore (Aldershot: Ashgate, 1999.) 255-269, 255-256, 264-267 (dalje: Pavlac, „Emperor Henry VI“).

historiografiji vezanoj uz Inocenta III. ostavila najvaga traga. Pitanje upletanja pape kao neospornog duhovnog autoriteta, ali upitnog svjetovnog, zaokupljalo je povjesnicu osobito posljednjih 250 godina. Naime, Inocent je u početku zagovarao Otona Braunšvajskog nasuprot Filipa Švapskog. No, kako se sukob odužio, Inocent se kretao na stranu Filipa Švapskog. Prije nego što je postao car, Filip je ubijen, a Oton je postao ono što je Inocentu obećao da neće biti, „novi Barbarossa“.

Brojni su primjeri intervencije pape Inocenta III. upravo pri imenovanju biskupa u zapadnoj Europi. Najpoznatiji je vjerojatno onaj Stjepana Langtona. Monasi kaptola Christ Church Langtona su izabrali za canterburyskog nadbiskupa, čime je zaobiden kandidat i interes kralja Ivana. Kralj je prosvjedovao, a papa je prosvjede odbio. Započeo je dugogodišnji sukob koji je završio papinom pobjedom, uvođenjem Langtona u nadbiskupski položaj i stavljanjem kralja Ivana u vazalski odnos. Radilo se naime o tome da je papa smatrao da je dotadašnje upletanje kraljeva u izbore biskupa u najboljem slučaju kurtoaznost od strane Crkve. Tradicija je to na koju su računali monarsi, ali koju ovaj papa, sa sve snažnijom kodifikacijom crkvenog prava, više nije namjeravao održati.⁴¹

Jedan od najvažnijih odnosa u tadašnjoj Europi bio je i odnos između pape i francuskih kraljeva.⁴² Inocent III. i Filip II. August imali su kompleksan odnos obilježen politickim,

---

⁴¹ Sukob zapravo ima zacetke u običaju engleskih monarha da biraju canterburyjske nadbiskupe, ali općenito svojataju veliku vlast u crkvenom prostoru. Tako je šestoro od osmero prethodno izabranih biskupa od strane kralja Ivana bilo u nekoj mjeri povezano s engleskom kraljevskom obitelji. Prijašnji pape iz raznih razloga nisu mogli uvijek nametnuti svoju volju i percipirano pravo, što se osobito vidjelo na primjeru pape Aleksandra III. i nadbiskupa Tome Becketa. Becketov sukob s Henrikom II. doveo je do njegova egzila, a kasnije i smrti krajem 1170. godine. Mladi je Lotario Conti prilikom svojih studija u Parizu navodno posjetio i grob tada već svetog Tome Becketa. U novom sukobljavanju crkvenog i svjetovnog papa je ipak imao povoljniji položaj. Inocent već u kolovozu 1207. je naredio interdikt za cijelo kraljevstvo ako kralj odbije novog nadbiskupa. Engleski biskupi pocinju provoditi naredeno od 24. ožujka 1208. Početkom sljedeće godine došlo je i do ekskomunikacijom, koja je realizirana u studenom iste godine. Biskupi su u međuvremenu većinom izbjegli na prostor pod vlašću Filipa II. Augusta. Situacija se za engleskog kralja iz godine u godinu pogoršavala. Oslobođanje od zakletvi vjernosti njegovih podanika je moglo biti u ovom trenutku jako neugodno, jer je tijekom proteklih 50 godina vlast baruna znatno porasla. Inocent je u poruci kralju s početka 1213. godine spominjao uvjete koji moraju biti zadovoljeni do 1. lipnja da bi kralj izbjegao ekskomunikaciju. Kralj je 13. svibnja te godine pristao na sve papine uvjete, te u prisutnosti papinog legata Pandulfa došao u Englesku i Irsku kao leno papinstvu. U srpnju je povučena ekskomunikacija. Sukob je završio, a interdikt je trebao ostati na snazi sljedeću godinu da se kralj ne bi predomislio, te da plati odštetu za zloupotrebu crkvenih posjeda. Moore, *Innocent III*, 191-197, 213-215; Andrew Brown, *Church and Society in England, 1000-1500*, (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003.), 38-39, 46-47, (dalje: Brown, *Church and Society*); M. T. Clanchy, *England and its Rulers 1066-1272*, 2. izd. (Oxford: Blackwell Publishers, 1998.), 132-142, (dalje: Clanchy, *England and its Rulers*); Brian Golding, „The Church and Christian Life“, U *The Twelfth and Thirteenth Centuries. 1066-c.1280*, ur. Barbara Harvey (Oxford: Oxford University Press, 2001.), 136, 148-149, 163-165, (dalje: Golding, „The Church“); J. C. Holt, *Magna Carta*, 2. izd. (Cambridge: Cambridge University Press, 1992.), 118-119, 374-377, 400-403, (dalje: Holt, *Magna Carta*).

⁴² Moore, *Innocent III*, 7, 55; John W. Baldwin, *The Government of Philip Augustus. Foundations of French Royal Power in the Middle Ages* (Berkeley: University of California Press, 1991.), 68-71, 315-323 (dalje: Baldwin, *Philip Augustus*); Jim Bradbury, *Philip Augustus. King of France 1180-1223* (London: Longman, 1998.), 166-173, 318-321 (dalje: Bradbury, *Philip Augustus*); Elizabeth M. Hallam, *Capetian France. 987-1328*

teološkim i privatnim sukobima, ali i suradnjom. Među isticu se sukob zbog toga što je Filip odbacio kraljicu Ingeborg,⁴³ pitanje slobode biskupa u Francuskoj⁴⁴ i uključenost Filipa II. u europsku diplomaciju, osobito 1214. godine, kada dolazi do bitke kod Bouvinesa s Otonom IV.⁴⁵ Dok je u prva dva slučaja Inocent pokušavao provesti volju u suprotnosti sa željama kralja Filipa II., u bitci kod Bouvinesa interesi pape i kralja našli su se u podudaranju nasuprot njemackog cara Otona IV.

U Njemackoj je papa imao iznimno zahtjevan zadatak – nametnuti svoju volju njemackim biskupima nasuprot laickim knezovima. Do vremena Inocenta III. pape su morali suzbijati utjecaj njemackih vladara na području Italije, a tada je došlo do preokreta. Papa je preko biskupa suzbijao utjecaj Filipa Švapskog, te je poziciju Otona Braunšvajskog. Sukob je trajao deset godina, a završio je atentatom na Filipa. Oton se ubrzo počeo ponašati kao Štaufovci prije njega, iskazujući težnju da okruži Papinske Države na Apeninskom poluotoku. Papa nije mogao utjecati na svog nekadašnjeg saveznika te se okrenuo svojem šticeniku Fridriku II. kao kandidatu na carsko prijestolje. Na jugu Italije je Sicilsko Kraljevstvo postalo papinsko leno.⁴⁶

Područje Pirinejskog poluotoka bilo je zaokupljeno intenzivnom aktivnošću. Naime, Portugal je od 1179. godine bio papinski vazal te su biskupi snažno povećavali svoju snagu i posjede, što je postalo problematično za kralja Sanca . Pokušao je obuzdati tu praksu te je zaplijenio posjede biskupu Porta, a prognao biskupa Coimbre. Do pomirenja je došlo 1211., kada je Sanco, vjerojatno ponukan bolešću, tražio pomirenje. Uvjet je bio podlaganje svjetovnog prava duhovnom, a kler je oslobođen većine . Ostala su iberska kraljevstva imala raznolik odnos prema papi. Petar II. podložio je Kraljevstvo Aragon papi i uređeno je

---

(London: Longman, 1996.), 126-135 (dalje: Halam, *Capetian France*); Marcus Bull, „The Church“, u *France in the Central Middle Ages*, ur. Marcus Bull (Oxford: Oxford University Press, 2002.), 146-149 (dalje: Bull, „The Church“).

⁴³ Filip II. i Ingeborg vjencani su 1193. godine. Ali već gotovo drugi dan započeli su bračni problemi koji su se nastavili tokom pontifikata Inocenta III. Moore, *Innocent III*, 57-58, 118; Baldwin, *Philip Augustus*, 82-87; Bradbury, *Philip Augustus*, 173-185; Halam, *Capetian France*, 126-127; Georges Duby, *France in the Middle Ages 987-1460. From Hugh Capet to Joan of Arc*, prevela Juliet Vale (Oxford: Blackwell Publishers, 1991), 208-210 (dalje: Duby, *France in the Middle Ages*).

⁴⁴ Znamenit je slučaj biskupa Auxerre i Orléansa kojima je Filip II. oduzeo posjede. Oni su stoga uveli interdikt na svojoj jurisdikciji, ali situacija se 1212. već smirivala jer je Inocent trebao Filipovu potporu protiv Otona, ali i zbog rastuće islamske prijetnje na Pirenejima. Moore, *Innocent III*, 195, 199-200.

⁴⁵ Filip II. od samog se početka protivio ideji Otona Braunšvajskog da postane car. Inocent se isprva zalagao za Otona, ali je krajem 1210. uvidio da mu Oton postaje protivnik. Moore, *Innocent III*, 188-190.

⁴⁶ Filip Švapski je u ožujku 1198. izabran za kralja Nijemaca dok je Oton Braunšvajskog izabran u lipnju iste godine. Bili su eksponenti privremenih savezništva Štaufovaca i Francuza s jedne strane te Gvelfa i Anžuvina s druge, stalno se boreći za prevlast na europskom prostoru. Johannes Haller, „Lord of the World“, u: *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*, ur. James M. Powell (Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1994.), 79-94, 81-93 (dalje: Haller, „Lord of the World“); Moore, *Innocent III*, 66, 266-267. Sayers, *Innocent III*, 52-65.

da samo papa, a ne lokalni biskup, može ekskomunicirati kralja. Vec 1207. godine omogućeno je održavanje episkopalnih izbora bez laicke intervencije. Ali to je stanje postalo pomalo nezgodno nakon što je započeo križarski rat na jugu Francuske jer su mnogi Petrovi vazali bili na području Languedoca i Provanse. Nakon Petrove smrti Inocent postaje zaštitnik njegova sina Jakova I, nasuprot pretenzijama Simona de Montforta. Još jedan specifičan problem bili su brakovi vladajućih dinastija. Naime navedeni Sancho I. Portugalski svoju je kćer udao za kralja Leona Alfonsa IX. Taj je savez ugrožavao susjedna kraljevstva. Kastilja je stoga zatražila da se brak razvrgne i da Alfonso uzme katalonsku princezu Berengariju za suprugu. Inocent se protivio tom novom rješenju te je interdiktom pokušao uvjeriti Alfonsa da ostavi Berengariju.⁴⁷

Navedeni slučajevi nam ukazuju na to da je Europa politički više ili manje prihvaćala Inocentovo prvenstvo. No, ono što je bilo iznimno bitno Inocentu jest reforma Crkve. Najprije kao mladi klerik, a potom i kao član kurije, Lotario je imao prilike upoznati negativnosti Crkve i klera, a dolaskom na mjesto rimskog prvosvećenika odlučio je promijeniti mnoge nepravilnosti. Na neke od njih ukazivao je u svom popularnom djelu *O bijedi ljudskog stanja*. S druge je strane imao tri lateranska koncila u proteku stoljeća, koja su u svojim kanonima izražavala nastojanja „gregorijanske revolucije“, težnje za promjenom stanja, za obnovom Crkve, ali koncili su također bili opterećeni ekstremnim podjelama. Zbog prije objašnjenog stanja u Europi te relativne snage papinstva u tom trenutku, Inocent je 1213. mogao pozvati na koncil koji je trebao iskazati temeljne snage reforme i biti kulminacija procesa koji je trajao posljednjih 150 godina. Velik broj pripadnika svećenstva, predstavnici kraljeva Francuske, Aragona, Ugarske, Jeruzalema, Cipra, te car Fridrika II. i Henrika Flandrijskog, cara u latinskom Konstantinopolu, odazvali su se pozivu pape.⁴⁸

Na koncilu održanom u studenom 1215. uređeno je 70 kanona. Te su odredbe trebale poslužiti biskupima, nižim klericima i cijeloj kršćanskoj ekumeni da ostvari reformu, da ojača unutarnju snagu Crkve i u konačnici vrati Svetu zemlju, što je i posebice naglašeno nakon tih 70 kanona, ali i sljedećeg mjeseca u dekretalu *Ad liberandam*. Ali što je zapravo Četvrti

---

⁴⁷ Joseph F. O'Callaghan, „Innocent III and the Kingdoms of Castile and Leon“, u: *Pope Innocent III and his World*, ur. John C. Moore (Aldershot: Ashgate, 1999.), 337-350, 340-343 (dalje: O'Callaghan, „Innocent III, Castile and Leon“); Damian Smith, „Peter II of Aragon, Innocent III and the Albigensian Crusade“, u: *Innocenzo III: Urbs et orbis: Atti del Congresso Internazionale di Storia e Letteratura, 9-15 settembre 1998*, ur. Andrea Sommerlechner (Rim: Istituto storico italiano per il Medioevo, 2003.), 1049-1064, 1057-1064 (dalje: Smith, „Peter II of Aragon“); Moore, *Innocent III*, 70-73; Sayers, *Innocent III*, 83-84.

⁴⁸ Alberto Melloni, „Vineam Domini – 10 April 1213: New Efforts and Traditional Topoi – Summoning Lateran IV“ u: *Pope Innocent III and his World*, ur. John C. Moore (Aldershot: Ashgate, 1999.), 63-73, 64-66 (dalje: Melloni, „Vineam Domini“);

lateranski koncil? Možemo ga definirati kao plan za budućnost kršćanske Europe koji nije u potpunosti zaživio, moguće i zbog smrti pape nedugo nakon koncila. No, ostaje nam zabilježen u 70 odredbi koje svjedoče razvoj teološke, ali i praktične crkvene misli koja se razvijala od vremena pape Leona IX., preko Grgura VII., Aleksandra III. i u konačnici kulminirala u vrijeme Inocenta III. Obuhvatili su teme poput organizacijske i sudske reforme, bračnog prava, reforme života klera i laika, imenovanja klerika, ali i odnosa prema „hereticima“ i Židovima. Bilo je to sažimanje rimske vizije kršćanskog života na početku 13. stoljeca.⁴⁹

Ubrzo nakon koncila papinska je kurija izdala dokument koji je pokrenuo novi križarski rat. Bula *Ad liberandam* bila je izdanak dugo pripremane kampanje pape koji je zapravo imao višegodišnje iskustvo u križarstvu. Za vrijeme Trećeg križarskog rata bio je mladi kurijalni klerik, a ubrzo po dolasku na mjesto pape već je pozivao na novi pohod. Nakon tog početnog neuspjeha uslijedio je križarski pohod, u kojem je osvojen Zadar, grad pod vlašću križarskog kralja, i Konstantinopol, središte imperija duboko nog unutrašnjim nemirom. Ipak je pred kraj pontifikata situacija izgledala ponešto bolje, a velika pobjeda kršćanskih snaga na Pirinejskom poluotoku je papi dala novu moralnu snagu za pohod prema Jeruzalemu.⁵⁰

3.2. *Inocent III. i prostor „novog kršćanstva“*

„Novo kršćanstvo“ sintagma je kojom možemo definirati od Skandinavije pa sve do Jadrana. To su prostori Danske, Švedske, Baltika, Češke, Poljske, Ugarske, koji su kršćanstvo primili za vrijeme ili nakon pada snage karolinške države, a njihov crkveni razvoj pratio je njihov politički razvoj. Odnos Inocenta III. i ovoga prostora, kao razlicitog u odnosu na Zapadnu Europu, znacajan je zbog podijeljenosti hrvatskog prostora. Dok je Slavonija u crkvenom pogledu u ugarskom prostoru, Hrvatska je imala stariju, mediteransku tradiciju. Na

---

⁴⁹ Philipp Schäfer, „Innozenz III. und das 4. Laterankonzil 1215“ U *Papst Innozenz III.* Ur. Thomas Frenz (Stuttgart: Steiner, 2000.), 103-116 (dalje: Schäfer, „Laterankonzil“); Moore, *Innocent III*, 228-251, 275 ; Sayers, *Innocent III*, 95-97, 124; Morris, *Papal Monarchy*, 447-451; Brenda Bolton, „A show with meaning: Innocent III's approach to the Fourth Lateran Council, 1215.“ u *Innocent III: Studies on Papal Authority and Pastoral Care* (Aldershot: Ashgate, 1995.), XI, 53-67 (dalje: Bolton, „Lateran“).

⁵⁰ Moore, *Innocent III*, 102-134, 209-212, 254, 250-251.

primjerima Danske, Poljske, Češke i Ugarske možemo uočiti glavne odlike papine politike prema prostoru „novog kršćanstva“.⁵¹

Danska se u 12. stoljeću snažno uključuje u europske prilike, bilo u politickom, bilo u crkvenom smislu. U ovome drugom pogledu Inocent je imao potporu Andersa Sunesena, danskog nadbiskupa, kojemu je davao velike ovlasti i autonomiju na prostoru sjevera Europe.⁵² Jedan iznimno bitan izricaj danskog kršćanstva njegova je uključenost u križarstvo na sjeveru Europe. Položena na periferiji kršćanske Europe, te dobro povezana s Baltikom, Danska je bila presudna za kršćanska nastojanja i interese na tom prostoru. Na prijelazu iz 12. u 13. stoljeće politički cilj danskih vladara, a u crkvenom smislu pape i nadbiskupa Lunda, postali su prostori Livonije, Pruske i Estonije. Danci su htjeli zavladatai Baltikom, dok je papa htio pokrstiti stanovnike.⁵³ Danska se u 12. stoljeću povezala i s Francuskom. Princeza Ingeborg trebala je udružiti dva kraljevstva, ali došlo je do spora koji je 30 godina zaokupljao diplomatske odnose Danske i Francuske, a istovremeno i papinstva, koje je već od Celestina III. pozvano suditi u sporu.⁵⁴

---

⁵¹ Nora Berend, ur., *Christianization and the Rise of Christian Monarchy: Scandinavia, Central Europe and Rus' c. 900-1200* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007.), 1-2; Urszula Borkowska, „Innocent III and the Countries of the „New Christianity“ – Poland and Hungary“, u: *Innocenzo III: Urbs et orbis: Atti del Congresso Internazionale Roma, 9-15 settembre 1998*, ur. Andrea Sommerlechner (Rim: Istituto storico Italiano per il medio evo, 2003.), 1169-1191, 1169 (dalje: Borkowska, „Innocent III - Poland and Hungary“).

⁵² Nadbiskup Lunda od 12. je stoljeća uvodio u službu biskupe Islanda. Razvojem crkvene organizacije u Švedskoj Lund je izgubio dio ovlasti, ali je ipak imao primat nad Švedskom (*privilegium maius*). Anders Sunesen takav je privilegij dobio od Inocenta III., a 1206. godine i status legata. Jacanje utjecaja možemo zapaziti i 1206. godine, kada dobiva pravo održavati vizitacije s papinskim autoritetom. Također je imao pravo popunjavati prazne biskupske položaje te pravo odbijanja priziva Svetoj stolici. Kao moguće objašnjenje za silne privilegije koje je nadbiskup Lunda dobio od pape Inocenta III., autori navode moguć zajednički boravak na studiju u Parizu, slično odnosu kakav je Inocent imao s Petrom Korbejskim. Torben K. Nielsen & Kurt Villads Jensen, „Pope Innocent III and Denmark“, u: *Innocenzo III: Urbs et orbis: Atti del Congresso Internazionale Roma, 9-15 settembre 1998*, ur. Andrea Sommerlechner (Rim: Istituto storico Italiano per il medio evo, 2003.), 1133-1168, 1150-1155, 1166 (dalje: Nielsen & Jensen, „Inocent III and Denmark“).

⁵³ Godine 1195./96. dana je plenarna indulgencija kršćanskim borcima u Livoniji. Inocent III. je u tom smjeru izdao bulu i 1198. godine. Kralj Valdemar II. ubrzo je nakon svoje krunidbe 1202. započeo pripreme za ekspediciju na Baltik. Dobro je surađivao s nadbiskupom Sunesenom te je sam Inocent dao potporu njihovom združenom poduhvatu tako da je Sunesena ovlastio da postavlja nove biskupe na Baltiku, čime je Danska dobila vodeću ulogu. Vojna 1206. imala je kratkorocan učinak, a Livonija je tada pokrštena. Na prostoru Pruske spominje se cistercijska misija opata Kristijana iz 1206. godine, a tri godine kasnije Valdemaru je priznata križarska vojna za isti prostor. Danska se sljedeće godine našla pod papinskom zaštitom zbog svoje vojne ekspedicije u Samland. Do 1213. godine danska je vojna i crkvena vlast tražila i dobivala papinsku zaštitu da bi širila utjecaj na okolni prostor, no tada zbog ponovnog okretanja prema prostoru Bliskog Istoka, papa smanjuje povlastice (plenarna indulgencija). No križarstvo na sjeveru nastavilo se i dalje u pontifikatu Honorija III. Nielsen & Jensen, „Inocent I I and Denmark“, 1155-1165.

⁵⁴ Brak sklopljen između danske princeze Ingeborg, sestre Knuta VI. i francuskog kralja Filipa II. Augusta 1193. godine, bio je nesretan od samog početka. Naime, već je jutro nakon vjenčanja Filip odbio Ingeborg te se u početku prizivao na razvod radi bliskog srodstva, a nakon deset godina pokušao je optužiti Ingeborg da je bila vještica. Cini se da kralj tijekom prve bračne noci nije mogao konzumirati brak zbog „slabosti“. Nakon tri godine za suprugu je uzeo Agnezu Meransku, koja mu je rodila dvoje djece. Papa je djecu proglasio zakonitim nasljednicima, nakon što je prethodno Francuska bila pod interdiktom. Agneza je ipak morala otici od Filipa, a 1201. je umrla. Filip ipak nije htio biti sa Ingeborg, unatoc intenzivnim prosvjedima pape, koji je u to vrijeme izdao poznati dekretal *Per Venerabilem* koji se bavi pitanjem nasljeđivanja, a često se

Prema istoku Europe u papinsku sferu ulazila je Poljska, na istocnoj granici Carstva, politicki cesto sukobljena sa carevima te kao takva u 12. stoljecu logican saveznik papinstva. Inocent se u svojim doticajima s Poljskom najcesce bavio položajem lokalnih crkvi, pri cemu je našao suradnika u nadbiskupu Henriku Kietliczu.⁵⁵ Nužno je bilo i disciplinirati neposlušne svecenike, te ocistiti liturgiju od poganskih ostataka. Isprva su Inocentove želje za reformom naišle na negativan stav jednog dijela klera, ali i laika, odnosno svjetovnih mocnika. Stanje je riješeno kroz nekoliko godina, a poljski su vladari i Crkva tada mogli i djelovati prema poganskim krajevima, šaljući misije u svrhu kristijanizacije Pruske.⁵⁶ Iako je pred kraj Henrikova života politicko prvenstvo u Poljskoj uzeo Vukislav III. Tankonogi, vec 1215. poljska je Crkva ipak uspjela dobiti pravnu slobodu. Naime, poljskim vladarima oduzet je *ius spoli*, kao i izbor viših biskupskih funkcija ostavljen u crkvenoj sferi.⁵⁷ Crkva je u Poljskoj bila jedinstvena, dok je sama država bila politicki fragmentirana, sve do kraja 13. stoljeca.

Ceška je, slicno kao i Poljska bila vezana uz prilike u Carstvu, te su njezini vladari budno pratili odnose papa i careva. U vrijeme Inocenta III. odnos s papinstvom sveo se na tri glavne tocke: „trokut“ Carstvo-papinstvo-Ceška, sukob svjetovnih i crkvenih vlasti u Češkoj, pri cemu je papa trebao biti sudac te rješavanje razvoda češkog kralja Otokara i supruge Adelaide. Kroz osamnaest godina svi ti elementi bili su povezani u Inocentovu nastupanju prema češkom vladaru i crkvenoj organizaciji na češkom prostoru.⁵⁸ Dok je papa cesto

---

koristi u interpretiranju pretenzija i moci papinstva u svjetovne sfere. Godine 1213. postignut je kompromis pri cemu Ingeborg dobiva poštovanje kraljice, ali ne i supruge. Deset godina kasnije Filip umire, a Agneza je živjela još 16 godina te stekla ugled pobožne i milosrdne kraljice. Nielsen & Jensen, „Inocent III and Denmark“, 1143-1146

⁵⁵ Henrik Kietlicz, nadbiskup Gniezna (1199.-1219.), suprostavio se kneževskom *ius spoli* (pravo nasljeđivanja imovine preminulog klerika koja proizlazi iz crkvenih neficija), te pokušao izuzeti kler u *privilegium fori* (povlastica sudovanja), cime bi poljska Crkva bila neovisna o laickom utjecaju u jurisdikcijskom smislu. Sukobio se s Vladislavom III. Tankonogim te je između 1206. i 1207. bio prisiljen otici u rimsko progonstvo. Za vrijeme boravka u središtu Rimske Crkve, utjecao je na aktivnost Inocenta III. u poljskim pitanjima. Henrik je po povratku uz veliku potporu Inocenta III. pridobio Konrada Mazowskog te su 1207. i 1211. održani prvi kanonski izbori u Poljskoj. Borkowska, „Innocent III - Poland and Hungary“, 1181-1185.

⁵⁶ U to vrijeme nalazimo spomen cistercijskih misija koje iz Poljske idu prema Pruskoj. Vec od 1206. pokrecu misije i traže od pape ovlasti da ucinkovito šire vjeru i organizacijsku strukturu. Borkowska, „Innocent III - Poland and Hungary“, 1186-1187.

⁵⁷ Godine 1215. poljska je Crkva aktivno i velikim brojem predstavnika sudjelovala na Cetvrtom lateranskom koncilu, izuzev biskupa Plocka i Poznana koji su predstavljali Henrikovu opoziciju. U dvije godine održavani su provincijski sinodi koji su trebali proširiti odredbe Lateranskog koncila, posebice boravišnu disciplinu klera, važnost ispovijedi i sklapanje braka u prisutnosti svećenika. Znacajan je i utjecaj na razvoj župskog obrazovnog sustava. Borkowska, „Innocent III - Poland and Hungary“, 1187-1189.

⁵⁸ Njemacki car Fridrik I. odlucio je da ce praški biskup biti carski vojvoda, cime bi praška biskupija bila u drukcijem položaju od ostatka Češke. Godine 1197. biskup je postao Daniel Milik odlukom Vladislava Henrika, praškog kneza, a bez suglasnosti klera. Došlo je do priziva praškog kanonika Arnolda papi, te je vec u travnju 1198. Inocent naredio magdeburškom nadbiskupu Ludolfu da se istraže, cija je presuda bila nepovoljna za Arnolda. Ludolf je kao i Presmyslovici bio pobornik Filipa Švapskog, te je Otokar stoga okrunjen 15. kolovoza 1198. u Mainzu. Kanonik Arnold ipak ne odustaje te osobno odlazi u Rim. Inocent poziva Daniela u Rim krajem 1200., ali se taj odlazak odgadao, što je rezultiralo otpisom za biskupa. Arnold u međuvremenu ponovno gubi slučaj te mu je naredena šutnja. Papa je uskoro odlucio da ce njegov legat u tom pitanju biti Eberhard

inzistirao na slobodama klera i njihovog posjeda u odnosu na svjetovnu sferu, oko drugih stvari znao je biti pragmatičan.⁵⁹ Tako se pitanje priznavanja kraljevske casti za češke vladare suptilno povezalo s potporom za Inocentove kandidate na carsko prijestolje.⁶⁰ Istovremeno je češka dinastija pratila razvoj situacije, a nakon što se brakom vezala uz ugarske Arpadovice, mogla je lakše djelovati u diplomatskome smislu.⁶¹

Najjužnija zemlja ovog novokršćanskog prostora bila je Ugarska. Snažno panonsko kraljevstvo ojacalo je u vrijeme kralja Bele III., ali je krajem 12. stoljeca trpjelo posljedice bratske nesloge. Naime, herceg Andrija pobunio se protiv svog brata i kralja, Emerika. Za hrvatski prostor ovaj je sukob iznimno važan jer je Andrija imao uporište u Dalmaciji i Hrvatskoj. Inocent III. od početka je naglašavao tradiciju dobrih odnosa između papinstva i Arpadovica u vrijeme kralja Bele III. i pape Aleksandra III., ali i od doba Stjepana I. i pape Silvestra II. Sukob između braca naizgled je otežavao situaciju za papine križarske ideje, ali je i samog papu stavljao u neugodnu situaciju. Naime, Crkva je u Ugarskoj imala dobar položaj, ali papa se morao truditi da održi ravnotežu između dinastije i klera.⁶² Nakon kraja sukoba i krunidbe Andrije II., pažnja će biti usmjerena na pitanja slobode Crkve, i razvoja crkveno-političke situacije u Ruteniji.⁶³ Promatrajući odnose između Ugarskog Kraljevstva u vrijeme

---

Salzburški, a u pozadini je želja da se nadu saveznici za Otona nasuprot Filipu Švapskom. Nakon Filipove smrti 1208., te sukoba pape i Otona IV. dvije godine kasnije, Otokar će slijediti papu u potpori Fridriku I. Wojciech Iwanczak, „Innocent III and Bohemia“, u: *Innocenzo III: Urbs et orbis: Atti del Congresso Internazionale Roma, 9-15 settembre 1998*, ur. Andrea Sommerlechner (Rim: Istituto storico Italiano per il medio evo, 2003.), 1200-1212, 1201-1210 (Iwanczak, „Innocent III and Bohemia“).

⁵⁹ Nakon smrti biskupa Daniela, praškim biskupom postao je Andrija koji će 1215. biti prisutan na Cetvrtom lateranskom koncilu. Pri povratku se zalaže za strogo ananje desetine, neovisno postavljanje klerika te izuzimanje klerika od laickih sudova. Iwanczak, „Innocent III and Bohemia“, 1211-1212.

⁶⁰ Inocent je pokušavao osigurati potporu za svoga kandidata za carsko prijestolje, Otona IV. Tako, čak i nakon što je Otokar okrunjen za kralja, Inocent nastavlja koristiti titulu vojvode, čime se sugerira Otokaru da podupre Otona nakon čega će Inocent potvrditi krunidbu češkog kralja. Otokar stoga daje potporu Otonu 1202., a prilikom krunidbe 24. kolovoza u Merseburgu je bio prisutan i legat Guido od Praeneste. Godine 1204. papa odbija želju češkog kralja da Češka dobije nadbiskupiju. Iwanczak, „Innocent III and Bohemia“, 1207-1209.

⁶¹ Godine 1199. Otokar se ženi Konstancom, sestrom ugarsko-hrvatskog kralja Emerika. Papa iste godine Konstancu naziva preljubnicom jer je Otokar prethodno bio u braku. Povjerenstva koja su trebala odlučiti o tom braku su odugovlačila te je spor ostao neriješen do 1211. godine, kad je umrla Otokarova prva žena Agneta. Inocent nije htio da odlukom u sporu može bitno naštetiti odnosima s Otokarom ili da ugrozi njegovu potporu Otonu IV. Iwanczak, „Innocent III and Bohemia“, 1205-1207.

⁶² Problemi se u znatnijem opsegu javljaju u vrijeme sukoba Emerika i Andrije. Naime određeni je broj biskupa pristao uz hercega Andriju. Emerik je logično reagirao sankcijama prema prelatima, a posljedično tome morao je reagirati i papa. Inocent pokušava održati slobodu Crkve, slobodu biskupa i njihovu podložnost primarno papi, a ne kralju. S druge pak strane Inocent podupire Emerika u težnji da osigura vlast, stabilnost i mir u svom kraljevstvu. James Ross Sweeney, „Summa potestas postea in papa: ...*The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways...*“, ur. Balazs Nagy & Marcell Sebok (Budimpešta: Central European University Press, 1999.), 492-498, 493-496 (dalje: Sweeney, „Summa potestas post Deum“); Borkowska, „Innocent III - Poland and Hungary“, 1173, 1175-1176.

⁶³ U pogledu *libertas ecclesie* zanimljiv je slučaj izbora kalockog nadbiskupa. Do manjeg spora dolazi kada je brat kraljice Gertrude nominiran za kalockog nadbiskupa. Inocent je osam mjeseci odugovlačio i sporio to imenovanje, ali je na kraju ipak potvrdio Bertolda za kalockog nadbiskupa. Rutenija je pak doživjela krizu vlasti nakon 1205. godine, te Andrija II. i krakovski knez Lešek pokušavaju iskoristiti situaciju. Do sporazuma je došlo u Spišu 1214., pri čemu je zapadna Rutenija pripala Andriji II., koji stvara neovisnu Galiciju na čije prijestolje

dinastije Arpadovica i papinstva Inocenta III., u svjetlu navedenih slucajeva možemo razmatrati koliko su bili povezani zajedničkim ciljevima, ali ostaje upitno koliko je to uzrokovano privremenim slaganjem, a koliko dugotrajnim politikama.⁶⁴

---

postaviti svog sina Kolomana. Taj će „projekt“ kasnije doživjeti neuspjeh, kako u politickom, tako i u pogledu crkvene unije. Borkowska, „Innocent III - Poland and Hungary“, 1174, 1178-1179.

⁶⁴ Svojevrсна „istocna politika“ papinstva, koja se formira u vrijeme Inocenta III., a upucuje na povezivanje sa Srbijom (Raškom) i Bugarskom, nije naišla na potporu Ugarske. Naime, politika ugarskih vladara bila je samostalno djelovanje prema balkanskim zemljama. To se očituje u slucaju „usporavanja“ papinskog legata, Leona kardinala svecenika titularne crkve Sv. Križa, na prolasku prema bugarskom prostoru 1204. godine. *Gesta Innocentii III*, 120; James Ross Sweeney, „Innocent III, Hungary and Bulgarian Coronation: A Study in Medieval Papal Diplomacy“, *Church History* 42/3 (1973): 320-334, 323-324 (dalje: Sweeney, „Innocent III, Hungary and Bulgaria“); Borkowska, „Innocent III - Poland and Hungary“, 1177.

4. Reforme Inocenta III. na hrvatskom prostoru

Pitanje reforme ključni je aspekt pontifikata Inocenta III. Kako se ta reforma ocitovala na hrvatskom prostoru moguće je primijetiti u uobičajenom izdavanju povlastica određenim samostanima ili u rješavanju sudskih sporova. Tijekom istraživanja zabilježeno je šesnaest pisama izravno upućenih kleru na prostoru srednjovjekovne Hrvatske i Slavonije. Među najistaknutijim su pojedinacnim destinatarima pisama splitski nadbiskup (4) i splitski kaptol (3). Većina su destinataru biskupi (7) ili opati samostana (4). Pritom je nužno vidjeti na koji način papa rješava takve probleme, koji položaj zauzima, kakav odnos ima u takvom slučaju sa svjetovnom vlašću, bilo lokalnom, bilo kraljevskom te koji su njegovi pouzdanici na ovom prostoru, prije svega u pogledu crkvene hijerarhije.

Korišteni izvori isključivo su oni koji su sačuvani unutar papinskih registara. Svih šesnaest pisama sačuvano je u papinim registrima, što na to da su kurijalni službenici u tom trenutku procijenili da su upravo ta pisma važna. Njihovim odabirom dolazimo do stvaranja narativa unutar kurije, koji govori o mirnijem ili intenzivnijem uspostavljanju reformnog reda u crkvenim provincijama.

Registar je ostao sačuvan u svojim dijelovima. Od devetnaest svezaka Inocentovih Registara, u izvorniku je ostalo sačuvano desetak svezaka, dok je dio sačuvan u kasnijim prijepisima.⁶⁵ Dokumenti su nam dostupni i preko izdanja, bila to izdanja *Patrologia Latina*, *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium*, *Codex Diplomaticus* ili u najnovijem, austrijskom izdanju *Die Register Innocenz' III.*

4.1. Crkvena svakodnevica

Crkvena svakodnevica širok je pojam koji se odnosi na standardne upite oko pojedinih povlastica crkvi ili samostana, potvrđivanja ili prizivanja na odluke sudova, ali na hrvatskom prostoru i na nekoliko specifičnih slučajeva oga trogirskog svećenika koji je u dekretalu zabilježen inicijalom P.

Naime, u ožujku 1198. godine Inocent odgovara trogirskom biskupu i kaptolu o slučaju stanovitog svećenika P. koji je ušao u samostan dok je bio teško bolestan.⁶⁶ Svećenik

---

⁶⁵ Poole, 132-134

⁶⁶ CD II, 291-292. Reg. Inn. III. sv 1., 50-51; Ante Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli: Loca credibilia Dalmacije, Hrvatskog primorja, Kvarnerskih otoka i Istre* (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2008.), 132 (dalje: Gulin, *Kaptoli*).

se nije mogao brinuti za svoje roditelje i bracu, te je pokušao umanjiti njihovu oskudicu.⁶⁷ Dok se tako udaljio od Trogira, teško se razbolio u oluji. Neki ga je redovnik odjenuo u habit i odveo u samostan. Ozdravio je uz pruženu njegu te napu samostan nakon što je dobio dopuštenje opata. Nije bio siguran može li se vratiti svećenicki poziv, s obzirom na to da je bio uzeo redovnički habit te su biskup i kaptol tražil mišljenje pape. Inocent je prosudio kako mu se cini da je nespojivo da netko ne bude priseban, a da istovremeno izgubi nadu u ovozemaljski život.⁶⁸ Međutim, ukoliko se ipak utvrdi da je svećenik bio iz sebe u trenutku kad je odjenuo habit, tj. kada je ušao u samostan, a kako bez svijesti ne može razmišljati niti dati svoj pristanak, mogu ga proglasiti oslobođenim od održavanja redovničkog pravila, pod uvjetom da nije položio redovnički zavjet nakon što je ponovno postao priseban.⁶⁹

Papino pismo, osim što prilično detaljno razlaže slučaj trogirskog svećenika daje uvid i u neka pitanja suodnosa između svećenickog i monastickog života. Inocent opisuje uvjete koji su svećenika doveli u to stanje, a to su loš imovinski status i nemogućnost brige za svoju obitelj. Papa ne vidi ništa neobično u tome da se niži svećenik brine za svoju obitelj te uvažava poteškoce kroz koje prolazi i trud koji ulaže promijeni stanje. Po pitanju redova, očito je da ostanak u samostanu za svećenika P. predstavlja nešto na što on nije spreman. Vjerojatni problem za svećenika bila bi nemogućnost po obitelji. Inocent na kraju ostavlja odluku o tom pitanju trogirskom biskupu i kaptolu, ali cini se da mu je predstavljena argumentacija u najmanju ruku dvojbeni. Ono što zapravo možemo zaključiti iz same cinjenice da je ovo pismo sacuvano to je da je papi bilo bitno da ono bude sacuvano jer je htio imati presedane i upute za buduće djelovanje u slicnom slucaju.⁷⁰

Nakon ovog specificnog i vjerojatno neuobicajenog slucaja slijedi niz poprilično standardnih papinskih pisama kleru. Prvi takav slucaj bilježimo u svibnju 1199. godine.⁷¹ Papa šalje pismo Ugoniju, opatu samostana sv. Petra na Rabu, kojim dopušta osnivanje samostana. Odgovara pobožnoj molbi da slijede Boga i regulu sv. Benedikta.⁷² Samostan je

---

⁶⁷ „...nec sibi nec suis progenitoribus seu fratribus in necessitatibus propriis posset aliquatenus providere...”

⁶⁸ „...quod licet ista duo inter se repugnantia videantur, ut scilicet quisquam sit extra se positus et de presenti vita desperet...”

⁶⁹ „...quo positus extra mentem asseritur, indutus fuit habit monachali, cum alienatus non sentiat, ac per hoc non valeat consentire, prefatum presbiterum denuntietis ab observatione monastici ordinis absolutum, nisi postquam mentis sue factus est compos, voluntate spontanea professionem fecerit monachalem.”

⁷⁰ O razlozima zbog kojih papa odabire dokumente za svoj registar v. Moore, *Innocent III*, 36.

⁷¹ CD II, 320; Ivan Ostojic, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima* sv. 2. (Split: Benediktinski priorat – TKON, 1964.), 122 (dalje: Ostojic, *Benediktinci*).

⁷² „Pie postulatio voluntatis...ordo monasticus, qui secun deum et beati Benedicti regulam...”

trebao biti smješten na prostoru crkve sv. Petra, a spominje se i crkva sv. Ciprijana.⁷³ U pismu se opisuju granice samostanskog posjeda, a završni dio pisma fragmentarno je sacuvan.

U siječnju 1200. godine Inocent šalje pismo meštru i templarima u Hrvatskoj.⁷⁴ Pismo se bavi mirenjem, odnosno konacnom potvrdom razgranicenja posjeda templara i samostana sv. Kuzme i Damjana.⁷⁵ Ovo bi pismo upucivalo da je netko, najvjerojatnije templari, tražio potvrdu razgranicenja.

Jedno od važnijih pitanja Inocentova odnosa prema kršćanskoj Europi obuhvaćeno je u pismu iz ožujka 1200. Godine, upućenom splitskom kaptolu i sufraganima Splitske nadbiskupije.⁷⁶ Papa pismom preporučuje legata, kardinala Grgura, koji je poslan zbog mnogih potreba u Ugarsko Kraljevstvo.⁷⁷ Pojašnjava kako je Grgur osoba od najvećeg povjerenja, najviših ovlasti, pošten, ucen, te potječe od rimskog plemstva.⁷⁸ Time je Grgurov boravak na prostoru Splitske nadbiskupije trebao dobiti najviše moguće značenje i autoritet u mogućim sporovima ili istragama. Inocentov dekretal najjasnije definira ulogu legata na hrvatskome prostoru, funkcije koja je za njegova pontifikata dobila na važnosti.

Splitski nadbiskup Bernard i papin kapelan Ivan od Casemarija dobivaju papin dekretal u studenome 1202. godine.⁷⁹ Inocenta pritom zabrinjava sumnja u katarsku herezu u

---

⁷³ „...locum ipsum in quo prefata ecclesia sita est, cum omnibus pertinentiis et appendicibus suis...“, „*Ecclesiam sancti Cipriani cum pertinentiis et appendicibus suis...*“

⁷⁴ CD II, 345 „...magistro et fratribus militie templi in Sclavonia...“

⁷⁵ CD II, 266. Razgranicenje posjeda samostana sv. Kuzme i Damjana i templara zabilježeno je 9. srpnja 1194. u crkvi sv. Ivana u Tinju. Lelja Dobronic, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj* (Zagreb: Dom i svijet, 2002.), 84 (dalje: Dobronic, *Templari i ivanovci*)

⁷⁶ CD II, 347-348; Ivan Ostojic, *Metropolitanski kaptol u Splitu* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1975.), 27 (dalje: Ostojic, *Kaptol u Splitu*).

⁷⁷ „Ad vestram forte noticiam iam pervenit, qualiter multis et magnis necessitatibus regni Ungarie intellectis...“

⁷⁸ „Quod in devotione apostolice sedis et gratia ita iam dudum solidatum extitit et incessanter existit, ut ipsius prospera et adversa tanquam propria reputemus, communicato fratrum consili legatum illuc duximus a nostro latere cum potestatis plenitudine destinandum, dilecium videlicet filium nostrum Gregorium sancte Marie in Aquiro diaconum cardinalem, virum literatum, honestum, providum et discretum et de nobilioribus Romanis oriundum...“ Legat Grgur, kardinal dakon sv. Marije u Akviru, je izvor dvojbi u historiografiji. On je već 1199. odaslan kao legat u Ugarsku, a u Rim se vraća krajem 1200. godine i biva unaprijeđen u kardinala svećenika sv. Vitalea. Toma Arhidakon spominje ga u vezi s relikvijama kralja Ladislava, ali Toma zapravo spaja Grgura Krescencijeva i Grgura de Sancto Apostolo u jednu osobu. Grgur de Sancto Apostolo, kardinal dakon Sv. Marije u Portiku (1188-1202.), bio je zadužen za dalmatinski prostor u poslanstvima za vrijeme Celestina III., dok Grgur Krescencijev preuzima dalmatinski prostor 1199. godine. Toma Arhidakon, *History of the Bishops of Salona and Split*, latinski tekst Olga Perić, uredili, preveli i bilješke napisali Damir Karbić, Mirjana Matijević Sokol i James Ross Sweeney (Budimpešta: Central European University Press, 2006.), 134-136 (dalje: HS); Ivan Majnaric, *Papinski legati na istočnojadranskoj obali (1159.-1204.)* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2008.), 128-132 (dalje: Majnaric, *Papinski legati*); Ana Marinković, „Celestine III and Dalmatia“ u: *Pope Celestine III (1191-1198): Diplomat and Pastor*, ur. John Doran & Damian J. Smith (Farnham: Ashgate, 2008.), 179-188, 185-188 (dalje: Marinković, „Celestine III and Dalmatia“); Mirjana Matijević Sokol, *Toma Arhidakon i njegovo djelo* (Jastrebarsko: Naklada slap, 2002.), 180, 184, 187-188, 292 (dalje: Matijević Sokol, *Toma Arhidakon*).

⁷⁹ CD III, 14-15; Franjo Šanjek, *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima (13.-15. st.)*, (Zagreb: Barbat, 2003.), 74-77 (dalje: Šanjek, *Krstjani u vrelima*).

zemlji bana Kulina, te na to upozorava i kralja Emerika.⁸⁰ Dubrovacki nadbiskup Bernard i arhidakon Marin predstavljeni su kao osobe od papina povjerenja u ovom pitanju, a u nastavku papa njihove zadatke prebacuje na splitskog nadbiskupa i kapelana Ivana od Casemarija. Oni trebaju ispitati vjeru bana Kulina.⁸¹

Pismom splitskome nadbiskupu Bernardu u prosincu 1202. godine Inocent potvrđuje posjede Splitske nadbiskupije.⁸² Spominju se tako posjedi Bijaci i Gradac, a u nastavku i patronatsko pravo na crkvu sv. Marte, koje su nekoc kralj Emerik i herceg Andrija potvrdili Splitskoj nadbiskupiji.⁸³

Inocent je u lipnju 1206. poslao pismo splitskom nadbiskupu i kaptolu, gdje daje svoj sud u sporu između nadbiskupa i kanonika.⁸⁴ Inocent u pismu potvrđuje raniju odluku Celestina III. u korist kanonika, čime je razdoblje od stotinjak godina trzavica i sukoba trebalo biti okončano. No, sukobi su nastavljeni te kanonik Gvalterije 1210. traži zaštitu Rima.⁸⁵ Splitski nadbiskup nastavio je sa „problematicnim ponašanjem“ pa Inocent 1214. godine upozorava trogirskog i hvarskog biskupa na potrebu da se zaštite koludrice sv. Benedikta od Bernardova nasilnog ponašanja.⁸⁶

Pocetkom 1204. godine papa šalje pismo samostanu sv. Krševana u Zadru.⁸⁷ Pritom papa potvrđuje samostanska prava i posjede te se navodi kako je samostan stavljen pod zaštitu

---

⁸⁰ „Cum igitur in terra nobilis viri Culini bani quorundam hominum multitudo moretur, qui de dampnata Catharorum heresi sunt vehementer suspecti et graviter infamati, nos carissimo in Christo filio nostro regi Ungarorum illustri apostolica scripta direximus contra illos, qui prefatum Culinum super hoc arguens et obiurgans precepit...“; Inocent vjerojatno piše o pismu koje je Emeriku odaslao u listopadu 1200. godine. CD II, 351; Šanjek, *Krstjani u vrelima*, 72-73.

⁸¹ „Nuper ergo prefatus Culinus venerabilem fratrem nostrum (Bernardum) archiepiscopum et dilectum filium Marinum archidiaconum Ragusinum et cum eis quosdam ex prefatis hominibus ad nostram presentiam destinavit petens humiliter et imploras, ut aliquem virum idoneum de latere nostro in terram suam mittere dignaremur...“ Pri rješavanju problema imena nadbiskupa, priređivaci odlucili da je riječ o nadbiskupu Bernardu, dubrovackom nadbiskupu, koji je napustio svoju stolicu. Slijedi dio teksta u kojem se papa obraća izravno svom kapelanu Ivanu od Casemarija i splitskom nadbiskupu Bernardu, od kojih očekuje izvršenje dužnosti. „Quocirca de communi fratrum nostrorum consilio te fili Johannes ad huiusmodi executionem negotii duximus destinandum, quod ut perfectius executioni mandetur, te frater piscope qui tam vicinitate locorum quam rerum experientia super hoc notitiam obtines plenior, duximus adiungendum...“ Ivan od Casemarija vjerojatno je već 1197./1198. bio u poslanstvu na dalmatinskoj obali, a nakon ovog dekretala djeluje u Bosni. Majnaric, *Papinski legati*, 104, 116-117.

⁸² CD III, 16.

⁸³ „Eapropter venerabilis in Christo frater, tuis iustis precibus grato concurrentes assensu, villas de Biaci et de Gradiz cum iure patronatus ecclesie sancte Marthe quam carissimus in Christo filius noster H(emerici) rex Hungarorum illustris et dux Andreas frater eius pia liate Spalatensi ecclesie concesserunt...“

⁸⁴ CD III, 56-58; O sukobu splitskog nadbiskupa Bernarda i splitskog kaptola v. Gulin, *Kaptoli* 29.

⁸⁵ CD II, 279; Ostojic, *Kaptol u Splitu*, 30-33.

⁸⁶ CD III, 126; „...quod venerabilis frater noster Spalatensis archiepiscopus ipsas quibusdam molendinis redditibus et rebus aliis contra iusticiam spolauit...“

⁸⁷ CD III, 38; Ostojic, *Benediktinci*, 44.

pape i sv. Petra.⁸⁸ Imenuju se samostanske crkve ukljućene u tu zaštitu te ostali posjedi poput otoka Mauna. Tri godine kasnije papa ponovno šalje vrlo slicno pismo opatu sv. Krševana u Zadru.⁸⁹ Tada nije toliko precizan kao u prethodnom pismu te samo općenito piše o posjedima samostana.⁹⁰

Slican sadržaj ima i pismo iz lipnja 1209. godine upućeno opatu i samostanu sv. Kuzme i Damjana.⁹¹ Kao i u prethodnim slučajevima samostan i podložene crkve, ali i svi posjedi, stavljaju se pod zaštitu rimskog prvosvećenika i njegova prethodnika, sv. Petra. Također se istice i darivanje crkvi sv. Petra u Bubenjanima i sv. Dimitrija u Zadru.⁹²

Time završava jedna podskupina u Inocentovoj korespondenciji koja se bavi samostanskim i crkvenim posjedima te njihovom zaštitom ili prosuđivanjem u sporovima. O samim uzrocima nastanka tih pisama teško je dati siguran odgovor. Vjerojatno je riječ o potvrđivanju prethodnog stanja, što je bilo nužno osnažiti s obzirom na reformu kancelarije i potrebu usustavljivanja posjedovnih odnosa.⁹³ Poprilicno je sigurno da su samostani, odnosno opati, slali pisma u kuriju objašnjavajući svoju situaciju, vrlo vjerojatno u detalje, nakon čega je papa u svom odgovoru ili prepisivao i potvrđivao njihove zahtjeve ili ih po potrebi mijenjao. Naravno, uvijek je završavao pisma prikladnim osnaživanjem svojeg autoriteta i upozorenjima za one koji bi mogli odlučiti ignorirati njegov sud.⁹⁴

U nizu sporova nalazimo i onaj u svezi s krckim biskupom, vezano uz njegovu opskrbu.⁹⁵ Naime radi se o sporu između krckoga biskupa i omišaljskoga klera 1213. godine.⁹⁶ Papa navodi detalje oko opskrbe kruhom i vinom te naplaćivanje da trošak prijevoza treba snositi sam biskup. No, u pismu se također spominje cijeli niz klerika ukljućenih u

---

⁸⁸ „*Eapropter dilecti in domino filii vestris iustis postulationibus gratum impertientes assensum personas et monasterium vestrum cum omnibus bonis, que in presentiarum rationabiliter possidet aut in futurum iustis modis prestante domino poterit adipisci, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus.*“

⁸⁹ CDS I, 65-66.

⁹⁰ „*...specialiter autem terras, domos, possessiones, prat nemora, piscationes et alia bona vestra; sicut ea omnia iuste ac pacifice possidetis, vobis et per vos vestro monasterio auctoritate apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus.*“

⁹¹ CD III, 82; Tomislav Galovic, „*Libellus Policorion - Rogovski kartular (diplomatsko-povijesna analiza)*“ (Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučiliša u Zagrebu – Odsjek za povijest, 2010.) 143-144 (dalje: Galovic, „*Libellus Policorion*“).

⁹² „*Nec non etiam donationem ecclesiarum sancti Petri de Bubenjanis et sancti Dimitri de Jadra cum omnibus pertinentiis earumdem...*“; Galovic, „*Libellus Policorion*“, 300-301.

⁹³ Patrick Zutshi, „*Innocent III and the Reform of the Papal Chancery*“, u: *Innocenzo III: Urbs et orbis: Atti del Congresso Internazionale Roma, 9-15 settembre 1998*, ur. Andrea Sommerlechner (Rim: Istituto storico Italiano per il medio evo, 2003.), 84-101, 85-90 (dalje: Zutshi, „*Innocent III and the Papal Chancery*“; Moore, *Innocent III*, 38-39).

⁹⁴ CD III, 82. „*Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostre confirmationis et protectionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum.*“

⁹⁵ CD III, 113.

⁹⁶ „*Cum olim causam que inter te ex parte una et clericos castri Musculi Veglensis diocesis ex altera vertebatur...*“

istražni proces.⁹⁷ U konacnici osoba na koju se papa oslanja u ovom slučaju njegov je kardinal svećenik Pelagije.⁹⁸ Inocent je zapravo poklonio veliku pozornost ovome slučaju okupivši cijelu istražnu skupinu sastavljenu od lokalnih viših klerika, koji su trebali utvrditi okolnosti sukoba između biskupa i njemu podložnih nižih klerika.⁹⁹ Ovdje zapravo vidimo uobicajeno ponašanje pape, koji traži od lokalnih biskupa i opata da djeluju kao istražitelji u procesima koji dolaze do kurijalne razine.

Uz ipak značajan broj pisama Inocenta III. upućenih području srednjovjekovne Hrvatske, papa je na neki način zanemario područje Slavonije. Naime, do takvog zaključka možemo doći promatrajući pisma upućena slavonskim biskupima. Zagrebacka se biskupija, primjerice, spominje tek u dva pisma.¹⁰⁰ Prvo je iz 1198. godine, u kojem se zagrebackoga biskupa, kao sufragana kalockog nadbiskupa, instruirao održava ekskomunikaciju hercega Andrije.¹⁰¹ Pri tome je očito da se očekuje od nadbiskupa u Kaloci da drži disciplinu u svojoj provinciji. Drugo pismo je slično, a odnosi se na situaciju nakon kralja Emerika, kada papa krajem travnja 1205. godine potiče kler da podupre mladog kralja Ladislava i njegovu majku.¹⁰²

Srednjovjekovna Hrvatska i Slavonija značajno su se razlikovale u svome crkvenom razvoju do kraja 12. stoljeća. Slavonija je tako bila više upućena na ugarska crkvena središta, poput Ostrogon i Kaloče dok je Hrvatska na jugu bila raznim utjecajima, od Rima, Venecije, Bizanta i Ugarske. Kad gledamo crkvenu svakodnevnicu hrvatskog prostora možemo

⁹⁷ Spominju se tako pripadnici zadarskog klera „...*Abbati de Melta et ... plebano sancte Marie maioris Jadertine...*“, krčki arhidakon „*archidiacono Veglensi*“, pulski arhidakon „*archidiaconum Polenses*“, biskupi Nina i Trogira „...*venerabilis fratribus nostris ... Traguriensi et Nonensi episcopis...*“ i kao posljednji lokalni klerik opat samostana sv. Kuzme i Damjana „...*abbati sancti Damiani...*“

⁹⁸ „*Cum igitur procuratores partium nuper ad nostram presentiarum accessissent, processum iudicium eorumdem ab eisdem procuratoribus nobis exhibitum per filium nostrum P(etrum) tituli sancte Cecilie presbiterum cardinalem examinari fecimus diligenter...*“ U *Codex diplomaticus* ime kardinala svećenika razriješeno je kao Petar. Takvo rješenje može biti problematično. Naime, za pontifikata Inocenta III. sacuvana su imena dva kardinala koji su bili titulari crkve sv. Cecilije. Od 1188. godine pa do 1206. kardinal svećenik sv. Cecilije bio je Petar Dian iz Piacenze. Posljednji njegov potpis nalazimo 2. studenog 1206. nakon čega ubrzo umire. Drugi titular bio je kardinal Pelagije, koji je tu dužnost obnašao od 1211. do 1213. Zanimljivo je da Pelagije 15. ožujka 1213. godine, svega nekoliko dana izdavanja ovog pisma, posljednji put potpisuje kao kardinal svećenik sv. Cecilije, te se već 18. travnja kao kardinal biskup Albana. Sve navedeno upućuje da je upravo Pelagije, a ne Petar, bio kardinal na kojeg se Inocent oslonio u postupku vezanom uz krčkog biskupa. Werner Maleczek, *Papst und Kardinalskolleg von 1191 bis 1216* (Bec: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1984.), 85-86 166-167 (dalje: Maleczek, *Papst und Kardinalskolleg*).

⁹⁹ Usp. Inocentovi legati u Francuskoj. Moore, *Innocent III*, 60-61.

¹⁰⁰ Osim ta dva sacuvana spomena kontakta (makar posrednog) Inocenta III. i Zagrebacke biskupije, postoji isprava pape Honorija III. iz 2. siječnja 1221. koja govori o sporu oko desetine između zagrebackog biskupa i Kaptola protiv opata samostana sv. Martina Panonskog. Spor je se trebao biti riješen do Četvrtog lateranskog koncila, ali je zagrebacki biskup izbjegao rješenje. Suci u sporu trebali su biti jurski i kasnije vaski biskup, ali do Inocentove smrti spor nije riješen. CD III, 188-190; Lujo Margetić, „O vjerodostojnosti isprava unesenih u potvrđnice pape Grgura IX. Iz 1227. godine“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 26 (1993): 7-16, 8-9 (dalje: Margetić, „Potvrđnica Grgura IX.“).

¹⁰¹ CD II, 307; Reg. Inn. III. sv. I., 745-746.

¹⁰² Ovdje se zagrebacka biskupija ne imenuje. Reg. Inn. I I. sv. 8., 65-66.

uociti da su hrvatski prelati komunicirali sa papom. Biskupi, opati i kaptoli slali su svoje slucajeve papi na razmatranje, ali u konacnici ipak ne možemo uociti elemente nekog sustavnog interesa pape za prostor, barem ako hrvatski prostor gledamo u odnosu prema, primjerice, zemljama „novog kršćanstva“.¹⁰³ Problematicno je i to što ne nalazimo neke relevantnije povlastice udijeljene važnijim osobama u vlasti. Hrvatski biskupi i nadbiskupi nisu dobivali povlastice poput svojih ranije navedenih danskih ili poljskih pandana.¹⁰⁴ Međutim, to je i shvatljivo, s obzirom na to da je najistaknutija crkvena ličnost na ovom prostoru splitski nadbiskup Bernard.¹⁰⁵ Sagledamo li odnos koji je papa imao s biskupima ili nižim svećenstvom koje mu dolazi na audijenciju, uočava se određena naklonost njihovoj poziciji. Pojedinci, biskupi, mogli su se hij ijski uzdici ako su bili dovoljno sposobni za provođenje reformi, a još i više ako su imali pozitivan osobni odnos s Inocentom. Na hrvatskome prostoru povlastice poput primatske vlasti ili legatskih ovlasti ne nailazimo, što nas može uputiti na nekoliko objašnjenja. Politička situacija na hrvatskom prostoru bila je zaokupljena dugotrajnim sukobom Emerika i Andrije. Biskupi su se iz pozicije papinstva nalazili na naizgled pogrešnoj strani u tom sukobu. Papa je u ovoj situaciji jasno dao potporu Emeriku, a u prvim je pismima nesiguran o poziciji hrvatskih biskupa, barem do dolaska svog legata Grgura Krescencija u Ugarsku. Nadalje, ako papa želi profilirati određenu „istocnu politiku“ na prostor Bugarske, onda mu je politički snažna Ugarska, s jakim crkvenim uporištima, ključna, dok je Slavonija crkveno nerazvijena za takvo što, a Hrvatska opterećena unutarnjim crkvenim i političkim problemima o kojim će više biti receno u narednim poglavljima. Kao takva, crkvena je Hrvatska papi bila teško „upotrebljiva“.

4.2. *Ekskomunikacija Nikole - hvarskog biskupa, zadarskog nadbiskupa*

Krajem 12. stoljeca održao se Crkveni sinod u Splitu, a na njemu je odlučeno da će Hvarska biskupija potpasti pod Splitsku nadbiskupiju. tome je splitski nadbiskup trebao svoga sufragana, hvarskoga biskupa, uvoditi u b cast. No, tadašnji hvarski

¹⁰³ Prema autorici, riječ je o 89 dekretala upućenih u Poljsku i nešto više od 70 u Ugarsku. Borkowska, „Innocent III - Poland and Hungary“, 1170-1171.

¹⁰⁴ V. bilješke 54 i 57.

¹⁰⁵ Toma Arhidakon spominje Bernarda kao kapelana kojeg je kardinal Grgur Krescencije poveo sa sobom u poslanstvo u vrijeme pape Inocenta III. Zapravo je riječ o kardinalu Grguru de Sancto Apostolo, koji je navedeno poslanstvo vodio u vrijeme pape Celestina III., tako da se gubi određena poveznica između Bernarda i Inocenta III. U nastavku svog djela Toma napominje kako je upravo Bernard kao splitski nadbiskup bio prisutan na Cetvrtom lateranskom koncilu. Nakon povratka je uz pomoć trogirskog biskupa Tregvana objasnio neke kanone s crkvenog skupa. HS, 135, 157.

biskup Nikola nije prihvacao takvu odluku.¹⁰⁶ Pontifikatom Inocenta III. zapocinje niz problematicnih situacija za Nikolu, ali i cjelokupnu organizaciju Crkve na prostoru Splitske i Zadarske nadbiskupije. Mladi papa smatrao je nužnim provoditi kanonske odredbe te nije prihvacao stanje koje je stvoreno voljom lokalnog biskupa.¹⁰⁷

Inocent se u prosincu 1198. godine obratio Nikoli te je tražio od njega da dode u Rim potvrditi svoj izbor za zadarskog nadbiskupa.¹⁰⁸ Papa piše kako se cudi što je od mnogih cuo da se Nikola usudio prisvojiti upravljanje Zadarskom crkvom, bez dopuštenja Apostolske stolice.¹⁰⁹ Smatra kako bi bilo ispravno kad bi se zadarski kler s gradskim poslanicima pojavio pred njime kako bi onaj koga je kler izabrao zaista i bio postavljen. Inocent vec u tom prvom pismu prigovara dotadašnjoj proceduri, upucujuci Nikolu na pravila te naglašavajući da je premještaj biskupa nešto što se tice samo rimskog prvosvećenika, nakon cega bi posvećenje po papinu odobrenju izvršio gradeški patrijarh.¹¹⁰ Papa objašnjava kako su ga i poslanici izvještavali o tome da je bez dopuštenja preuzeo upravljanje nad Zadarskom crkvom u duhovnom i svjetovnom aspektu.¹¹¹ Nikolu strogo upozorava da se treba pojaviti u Rimsko kuriji unutar dva mjeseca u pratnji zadarskih kanonika.¹¹² Ako se u valjanome postupku utvrdi da je dostojan biskupske službe, bit će u nju uveden uz papino odobrenje i posvećenje gradeškoga patrijarha. Ukoliko se ne pojavi u Rimu, bit će suspendiran, a na njegovo mjesto izabrat će se prikladna osoba. Kopija tog pisma poslana je i zadarskim kanonicima, da postupi prema sadržaju pisma i izaberu kanonski prikladnu osobu za biskupa ako Nikola ne bude postupio sukladno Inocentovim naredbama.

Nastavak slucaja nalazimo u srpnju iduce godine kada Inocent piše biskupima Knina i Skradina te trogirskom opatu benediktinskog samostana istraži protiv Nikole.¹¹³ Objašnjava kako mu je u njegovoj nazocnosti novi hvarski biskup M predocio potankosti Nikolina

---

¹⁰⁶ Hvarski biskup Nikola je odbio prihvatiti odluke splitskog sinoda iz 1185., kao i odluke pape Celestina III. iz 1192. godine. Stanje u Hvarskoj biskupiji ostaje nepromijenjeno sve do Nikolina odlaska 1197. godine. Grga Novak, *Hvar kroz stoljeca* (Hvar: Narodni odbor općine, 1960), 46-47 (dalje: Novak, *Hvar*); Slavko Kovacic, „Splitska metropolija u dvanestom stoljecu“, u *Krbavska biskupija u srednjem vijeku* (Rijeka – Zagreb: Visoka bogoslovna škola u Rijeci – Kršćanska sadašnjost, 1988.), 30-32 (dalje: Kovacic, „Splitska metropolija“).

¹⁰⁷ Toma Arhidakon o Nikoli piše vrlo negativno. Prikazuje ga kao osobu koja je na prijevaru došla do biskupske stolice na Hvaru. Naime, nakon što ga je prvotno odbio posvetiti splitski nadbiskup, Nikola odlazi papi Luciju (III.) po potvrdu. U nastavku pise kako je Nikola brzopleto preuzeo praznu nadbiskupsku stolicu u Zadru, nakon cega mu je papa Inocent (III.) oduzeo obje biskupske casti. HS, 133-135.

¹⁰⁸ CD II, 304-305.

¹⁰⁹ „...tu regimen ecclesie Jadertine sine mandato sedis apostolice irreverenter assumere presumpsisti.“

¹¹⁰ „...quod licet episcoporum translatio ad solum pertineat romanum pontificem, quia tamen ad venerabilem fratrem nostrum...patriarcham Gradensem consecratio Jadertini electi noscitur pertinere...“

¹¹¹ „Quibus reversis sine mandato nostro ecclesie Jadertine diceris regimen assumpsisse et in ea tam temporalia quam spiritualia administrare.“

¹¹² „...mandamus et districte precipimus, quatenus intra duos menses post tionem presensium cum competentem numero canonicorum ecclesie Jadertine iter arripias ad sedem apostolicam veniendi...“

¹¹³ Rijec je o benediktinskom samostanu sv. Nikole, ali on se izravno ne imenuje u dekretalu. CD II, 322-323.

izbora za zadarskog nadbiskupa, njegove tvrdnje da je bio potvrđen od strane Svete stolice te da je Zadarskom crkvom upravljao kao nadbiskup.¹¹⁴ Nakon toga Nikola je htio uvesti Hvarsku biskupiju pod jurisdikciju Zadarske nadbiskupije i za hvarskog biskupa postaviti dakona zadarske crkve Mihi. Time su naizgled bile narušene granice između crkvenih područja uspostavljene na splitskom sinodu 1185. godine. Herceg Andrija ipak se nije slagao s takvom odlukom te je pokušao nametnuti svoga kandidata za hvarskoga biskupa. Na kraju su hvarski kler i puk, misleći da je Nikola kanonski potvrđen, izabra Mihi za biskupa i predali izbor splitskom kaptolu za potvrđivanje. Cini se da je tada Nikola, preko biskupa Pule, Osora i Raba, optužio Mihi da se nametnuo na biskupski položaj koji nije bio upražnjen, dok Nikola samo vrši dužnost arhidakona u Zadru, uz dopuštenje zadarskog kaptola, te je još uvijek hvarski biskup.¹¹⁵ Mihovil je tvrdio kako je Nikola izjavio da je dobio dopuštenje Svete stolice za prijelaz u Zadarsku crkvu. Inocent zbog proturječnih izjava upućuje pisma biskupima Knina i Skradina te trogirskom opatu, da oni pokušaju istražiti istinitost tvrdnji Nikole i Mihovila. Traži odgovore na pitanja je li Nikola tvrdio da je njegov zahtjev za prelazak u Zadar prihvatila Sveta stolica, je li se tamo ponašao kao izabrani nadbiskup te je li djelovao oko izbora novog hvarskog biskupa.¹¹⁶

Vec nakon dva dana kurija izdaje pismo namijenjeno Splitskome kaptolu u kojem se kaptol upućuje na brigu za Hvarsku biskupiju.¹¹⁷ U pismu se izlaže kako je biskup Miha izjavio da je brat Nikola prešao u Zadarsku crkvu i ondje služio kao nadbiskup te da je umjesto sebe htio za hvarskog biskupa postaviti svoga kandidata. Miha je tom prelasku pozvan da upravlja Hvarskom biskupijom. Nikola pak izjavljuje da nije prešao u Zadar, svoj rodni grad, vec da tamo služi kao arhidakon, a da se M ugurao u Hvarsku biskupiju. Inocent želi sprijeciti da Hvarska biskupija pretrpi štetu za v eme provođenja istrage, bilo u duhovnom, bilo u svjetovnom pogledu.¹¹⁸

---

¹¹⁴ „...quod cum venerabilis frater noster N(icolaus) Farensis episcopus electus fuisset in archiepiscopum Jadertinum, asserens electionem suam fuisse per sedem apostolicam confirmatam, ad Jadertinam transivit ecclesiam et in ea tamquam archiepiscopus ministravit.“

¹¹⁵ „Postmodum autem prefatus N(icolaus) Farensis episcopus a nobis ad venerabiles fratres nostros Polensem, Absarensem et Arbensem episcopos litteras impetravit, a quibus licet propter causam suspicionis idem episcopus appellasset...“

¹¹⁶ „...discretionem vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus sublato appellationis obstaculo inquiratis diligentius veritatem, si prefatus N(icolaus) Farensis episcopus postulationem suam asservit per sedem apostolicam approbatam, si ad Jadertinam ecclesiam omnino transivit, si in ea se habuerit ut electus, si de substituendo sibi pastore in ecclesia Farensi tractavit...“

¹¹⁷ CD II, 324; Ostojic, *Kaptol u Splitu*, 30.

¹¹⁸ „...solicite volumus precavere, ne interim in eadem Farensi ecclesia aliquid in spiritualibus vel temporalibus detrimentum incurrat.“

Posljednje pismo koje Inocent šalje vezano uz Nikolin slučaj jest odluka o ekskomunikaciji iz listopada 1200. godine.¹¹⁹ Papa svoje pismo upućuje splitskomu nadbiskupu Bernardu te ga upozorava na tvrdnju iz njegove provincije, da je negdašnji hvarski biskup Nikola smješten na dvama biskupskim položajima na Hvaru i u Zadru, u splitskoj provinciji.¹²⁰ Inocent nije mogao dopustiti da takvo ponašanje vrijedno prijezira prode nekažnjeno te je naredio nadbiskupu Bernardu disciplinirano održavanje ekskomunikacije na prostoru njegove crkvene vlasti. Na Nikolu su Bernard i njegovi sufragani trebali svake nedjelje i za svetkovina uz zvonjavu i upaljene svijeće po cijeloj splitskoj provinciji javno ekskomunicirati te isto razglasiti po zadarskoj provinciji, a ako se u roku od mjesec dana ne pokaje, oduzeti mu svećenicki red.¹²¹

Kako je zapravo završio slučaj Nikole Zadarskog? Više ne spominje u daljnjoj korespondenciji pape i klera s hrvatskoga prostora, a što možemo reći sa sigurnošću jest da nije nastavio služiti ni kao hvarski biskup ni kao zadarski nadbiskup.¹²² Odluku o ekskomunikaciji i njezino izvršenje Inocent je prethodno usuglasio i s kraljem Emerikom, tako da se, suocen s duhovnim i svjetovnim pritiskom, Nikola morao povući.¹²³ Je li se ipak pokajao za grijeh te sacuvao svećenicki red, ostaje otvoreno pitanje. Nikola je napravio nekoliko pogrešaka tijekom svog izbornog postupka. Prvo je po izbornom procesu trebao tražiti potvrdu pape. Sljedeća velika pogreška bilo je to što nije komunicirao s papom. Iz Inocentovih pisama dobiva se dojam da većinu informacija koje papa dobiva nisu od samog Nikole, već bilo od njegovog nasljednika u Hvaru, Mihe, bilo od drugih lokalnih biskupa i kaptola. Zapravo imamo sacuvano samo prvo pismo koje papa šalje Nikoli, kao jedini dokaz njihove izravne komunikacije. Biskup Miha se pak pridržavao izbornih uzusa, te ne samo da je komunicirao s papom preko pisama i izjava, već je osobno došao pred Inocenta. Takvo što mu je zasigurno bila vrlo dobra odluka, jer koliko je Inocent III. osobito je uvažavao odaziv crkvenih službenika u Rimsku kuriju. Cinjenica nije odmah presudio po Mihinim izjavama govori samo koliko je bio oprezan u početku pata te koliko su zapravo slučajevi dvaju biskupa bili suprotstavljeni.

---

¹¹⁹ CD II, 352; Gulin, *Kaptoli*, 247, 256.

¹²⁰ "...quod Nicolaus quondam Farensis episcopus ad duos episcopatus positos in provincia Spalatensi...

¹²¹ „Ipsum autem Nicolaum tu et suffraganei tui singulis diebus dominicis et festivis pulsatis campanis et candelis accensis per universam Spalatensem provinciam excommunicatum publice nuntietis et per Jadertinam provinciam faciat publice nuntiare adicientes, quod nisi resipuerit infra mensem, non solum a dignitate verum etiam ab ordinibus deponetur.“

¹²² Papa oduzima hvarsku i zadarsku biskupsku cast od Nikole. Matijević Sokol, *Toma Arhidakon*, 184.

¹²³ CD II, 351-352.

5. Križarski ratovi Inocenta III. na hrvatskom prostoru

Od pada Jeruzalema u Saladinove ruke 1187. godine Inocent je sasvim jasno i snažno isticao važnost križarskog poziva. Tijekom svojih nešto više od 18 godina pontifikata pokrenuo je dva križarska rata. Tijekom prvog, križari su osvojili Zadar 1202. godine, a početak drugoga nije dočekao. Križarstvo je ipak cinilo neodvojivu vezu između pape i ugarsko-hrvatskih kraljeva Emerika i Andrije II. Za vladavine pao je Zadar, a drugi je krenuo u ostvarenje križarskog poziva, no nakon Inocentove smrti. Medusobni odnos dvojice braca i njihov sukob koji je otežavao realizaciju križarskog poziva opterećivao je pisma Inocenta III. Pad Zadra bio je drugi otežavajući čimbenik, koji je iz više razloga papi bio neopravdan. Križarska cjelina hrvatskog prostora stoga je obilježena ekstremnim situacijama, koje su se unatoc velikoj udaljenosti od Svete zemlje, atskome prostoru.

5.1. *Križarski poziv ugarsko-hrvatskih kraljeva Emerika i Andrije II.*

Vec je nekoliko puta navedena važnost križarstva za Inocenta III. Križarski pohodi, a i njihova važnost u društvu, nisu bili neobične pojave u 12. i 13. stoljeću, dok su iskustva mladog pape mogla naznačiti da će križarstvo biti jedan od ključnih dijelova njegova pontifikata. Tako je već i prve godine njegova prvosvećenništva na svetkovinu Uzašašća Djevice Marije, odaslan poziv na „ponovno oslobađanje“ Svete zemlje od nevjernika.¹²⁴ Poziv je upućen kraljevstvima Francuske, Engleske, Sicilije i Ugarske. Za trenutacnu problematiku najvažnija je upravo Ugarska, tada pod vlašću kralja Emerika. No to zapravo nije prvi „susret“ Inocenta III. i ugarskih kraljeva križara. Tri tjedna nakon izbora za papu, 29. siječnja 1198. godine, kardinal dakon Lotario šalje pismo hercegu Andriji.¹²⁵ U pismu papa podsjeća Andriju na križarski zavjet njegova oca Bele III.¹²⁶ Papa izražava nezadovoljstvo nedacama koje su zadesile Ugarsko Kraljevstvo nakon Andrijine pobune protiv brata.¹²⁷ Takvo stanje ne

---

¹²⁴ Alfred J. Andrea, ur., *Contemporary Sources for the Fourth Crusade* (Leiden: Brill, 2008.), 9-19 (dalje: Andrea, *Sources*).

¹²⁵ Unatoc tome što je izabran za papu odmah nakon smrti III., Inocent je odlučio pričekati svetkovinu katedre sv. Petra, 22. veljače, za svečanost posvećenja za rimskog biskupa. Tek od tada izdaje dekretale s papinskim pečatom i potpisom. CD II, 288-289; *Gesta Innocentii III*, 6; Moore, *Innocent III*, 30-31;

¹²⁶ „...quod inclite recordationis B(ela) quondam rex Ungarie pater tuus ageret in extremis et de sua penitus convalescentia desperaret, votum quod voverat domino, imitanam provinciam in forti manu et brachio extenso corde tamen humili et humiliato spiritu visitare...“

¹²⁷ „...in fratrem tuum et regnum Ungarie convertisti aciem bellatorum et multa contra serenitatem regiam malignorum usus consilio commisisti.“

odgovara održanju križarskog zavjeta te Inocent upućuje snažne riječi upozorenja.¹²⁸ Cijelu situaciju i odlazak Andrije u križarski pohod papa očekuje do svetkovine Uzvišenja Svetog križa, 14. rujna iste godine.¹²⁹ Ovo pismo, koje je izdano na početku pontifikata, zapravo najbolje izražava želje mladog pape. Naglasak pisma je na održavanju zavjeta, odlaska u Svetu zemlju da se osvoji Jeruzalem. Uz križarstvo se i drugi razlog zbog kojeg se papa obraća Andriji. Naime, dok sukob brace zaista sprječava da se ispuni križarski zavjet on unosi i rat, nemir u samo kršćansko kraljevstvo. Borba dvaju kršćanskih prvaka zbog koje stradavaju i drugi kršćani, a mogu biti i ugroženi klerici u Ugarskoj, nije po volji pape.¹³⁰

Inocent ipak ne čeka 14. rujna, već 15. lipnja šalje novo pismo Andriji.¹³¹ Ovdje pak Andriju upućuje na primjer njihovih prethodnika koji su surađivali i djelovali na dobrobit Ugarskog Kraljevstva. U nastavku izražava snažnu potporu Emeriku i potvrđuje valjanost njegova nasljeđivanja prema nacelu primogeniture.¹³² Nastavlja željama da se braca pomire i da se Andrija prestane naoružavati i poticati pobunu protiv kralja. Pismo završava prijetnjom ekskomunikacije ukoliko Andrija ne udovolji papinim uputama. Za izvršenje postupka daje ovlast nadbiskupima Ostrogonu i Kaloče.¹³³

Krajem godine obraća se kalockome nadbiskupu Saulu, györskom Ugrinu i zagrebackome biskupu Dominiku.¹³⁴ Inocent III. u tome pismu nalaže episkopatu da se uzdržava od susreta i komunikacije s izopćenikom Andrijom, ali također traži istragu o splitskome i zadarskome nadbiskupu, da vidi ako su komunicirali s Andrijom u vrijeme kad su trebali održavati ekskomunikaciju.¹³⁵ Osam dana prije toga piše kralju Emeriku o problemu desetine u Kalockoj nadbiskupiji.¹³⁶ Iz perspektive bratskog sukoba valja istaknuti kako s

¹²⁸ „...ne si onus tibi a patre iniunctum et a te sponte susceptum occasione qualibet detrectaris, paterna te reddas successionem indignum et hereditatis emolumento priveris, cuius recusaveris onera supportare, sciturus ex tunc anathematis te vinculo subiacere et iure, quod tibi, si dictus rex sine prole decederet...”

¹²⁹ „...quatenus postpositis ceteris sollicitudinibus usque ad festum exaltationis sancte crucis proxime venturum debitum accepte crucis exsolvens propositum iter arripere umiliter prosequaris...”

¹³⁰ Pal Engel, *Realm of St Stephen: A History of Medieval Hungary, 895-1526* (London: I. B. Tauris, 2001.), 83-84, 88-91 (dalje: Engel, *Realm of St Stephen*).

¹³¹ CD II, 301-302.

¹³² „...quanto utrumque vestrum dicti patris tui obtentu sincerius diligimus et regem ipsum ratione primogeniture ac regni sui sine tui iuris dispendio intendimus precipue honorare.”

¹³³ „Ad hoc tibi districtus inhibemus, ne in regem aut regnum arma movere presumas vel seditionem aliquam suscitare, ne forsitan amici te deserant, si fratrem habueris inimicum, et de fide tua desperare cognatur, si fraterne ac naturalis pacis federa te senserint violare, sciturus, nos venerabilibus fratribus nostris N. Strigoniensi, N. Colocensi archiepiscopis et eorum suffraganeis per apostolica scripta districte precipiendo mandasse, ut si contra memoratum regem arma movere vel seditionem excitare presumpseris, te ac tuos sublato appellationis obstaculo excommunicationis sententia feriant et totam terram tuam et eorum subiiciant interdicto.”

¹³⁴ Reg. Inn. III. sv. 1., 745; „...venerabilibus fratribus S(aulo) Colocensi archiepiscop V(igrino) Geuriensi et D(ominico) Zagrabieni episcopis salutem et apostolicam benedictionem.”

¹³⁵ Vjekoslav Klaic, „O hercegu Andriji”, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 136 (1898): 200-222, 209 (dalje: Klaic, „Herceg Andrija”).

¹³⁶ CD II, 306.

papa vrlo prisno obraća kralju Emeriku, pri čemu ne spominje ni sukob s bratom niti križarski pohod.¹³⁷

U prvoj godini pontifikata Inocent je odlučio odaslati četiri pisma Emeriku i Andriji, pri čemu postupno povećava prijetnje duhovnom kaznom prema Andriji, dok čvrsto stoji na Emerikovoj strani u sukobu. Iz pozicije hrvatskog prostora bitno je, prije svega, kakav je odnos pape spram hrvatskih klerika. Iako se iz pisama Andriji ne spominju hrvatski ili slavonski biskupi, Inocent se u tim pismima obraća izravno Andriji radi boljeg učinka. Ipak, na kraju svoga drugog pisma spominje kao osobe od povjerenja nadbiskupe Ostrogona i Kaloče koji će provesti papinske sankcije, odnosno ekskomunikaciju, ako ih svojim djelima na to prisili Andrija. Nadalje je zanimljivo da u pismu kalockom nadbiskupu i sufraganima iz Győra i Zagreba papa navodi primjere dalmatinskih nadbiskupa koji nisu održavali papinsku disciplinu. Koliko su Zagreb ili Győr bitni kao biskupijska središta manje je važno jer Kaloca ima snažnu poziciju i u crkveno-hijerarhijskom, ali i politickom smislu unutar kraljevstva. Spominjanje Zadra i Splita u vezi s Andrijom i izabranim nadbiskupom Nikolom Zadarskim samo pojačava dojam o podijeljenosti između slavonskog i hrvatskog dijela kraljevstva. Naime, ako povežemo ovu komunikaciju oko sukoba kralja Emerika i njegova brata Andrije s ranije spomenutim odnosom Inocenta prema Slavoniji i Hrvatskoj, stjecemo dojam da papa mnogo više aktivno radi na prostoru Hrvatske, dok se u Slavoniji oslanja na kalockog nadbiskupa kao osobu od koje očekuje rješavanje situacija svakodnevne naravi.

Nastavak komunikacije o križarskom pozivu dvaju Arpadovica nalazimo u studenom 1203. Tada Inocent šalje tri pisma u jednom danu, pri čemu su dva upućena Andriji, a jedno Emeriku. Prvo pismo Andriji potvrđuje pomirenje Andrije i Emerika.¹³⁸ Ovdje možemo zapaziti razliku u načinu na koji se papa obraća hercegu. Dok 1198. godine upotrebljava izraz „plemenitom mužu“, u ovom se pismu obraća „dragom sinu“.¹³⁹ Vrlo se kratko potvrđuje mir između braca, koji je već ranije uredio kardinal Grgur.¹⁴⁰ Drugo pismo Andriji bavi se isključivo njegovim križarskim zavjetom. Papa obćava će zaštita njega i sv. Petra biti uz

¹³⁷ „...carissimo in Christo filio (Hemerico) illustri regi Unarie salutem et apostolicam benedictionem.“

¹³⁸ CD III, 32

¹³⁹ 1198.: CD II, 288 „...nobili viro A(ndreae) duci...“ 1203: „...dilecto filio nobili viro A(ndreae) duci salutem et apostolicam benedictionem.“

¹⁴⁰ „Compositionem inter te et carissimum in Christo filium nostrum (Hemicum) illustrem regem Ungariae, in dilecti filii G(regorrii) tituli sancti Vitalis presbyteri cardinalis tunc apostolicae sedis legati manibus versatam et ab eo postmodum confirmatam...“ Spomenuti kardinal svecenik Sv. Vitalea je Grgur Krescencije, od 1188. godine kardinal dakon sv. Marije u Akviru, a od 1200. kardinal svecenik sv. Vitalea. Godine 1199. bio je u poslanstvu u Ugarskoj u pokušaju rješavanja sukoba Emerika i Andrije, ali i crkvenih pitanja. Godine 1207. ponovno je poslan u Ugarsku, pri čemu je bio ovlašten i u Dalmaciji i Ruteniji. Maleczek, *Papst und Kardinalskolleg*, 90-91.

Andriju tijekom njegova pohoda u Svetu zemlju.¹⁴¹ Također obecava zaštitu i legitimitet njegovomu mogućem muškom potomku.¹⁴² U trećem pismu opominje Emerika zbog neispunjavanja zavjeta te objašnjava da s obzirom na to da su braca pomirena, više nema prepreka za pokretanje križarske vojne. Tri pisma koja su odaslana 5. studenog 1203. godine zapravo prikazuju trenutacan pogled papinstva na ugarske prilike. Pišuci Andriji i Emeriku izražava ocinsku ljubav prema obojici, ali jasno razlikuje njihove titule te Emerika cvrsto stavlja u kraljevski položaj, označavajući da je iz papina gledišta, sukob završen. Nakon što je u prvom pismu Andriji službeno potvrdio pomirenje, u ostalim pismima okreće se križarskom zavjetu, koji su braca trebala preuzeti od svog oca. Iščitavajući pisma Emeriku i Andriji, možemo uočiti da papa zapravo pokušava osigurati da Andrijin odlazak u križarsku vojnu, a od Emerika očekuje da za njegova odsustva ne pokušava i ništa čime bi ugrozio Andrijino herceštvo. Ovi su pokušaji posredovanja, usmjereni ka uspostavljanju mira u Ugarskom kraljevstvu, u konačnici bili neuspješni.¹⁴³ U sljedećih godinu dana do kraja se raspleo sukob Emerika i Andrije kad je 1205. godine Andrija postao kralj.

Cjelina Inocentove komunikacije prema Emeriku i Andriji upućuje na nekoliko zaključaka. Križarstvo je bio iznimno važan element papine korespondencije s Arpadovicima, pri čemu se uvelike oslanjao na tradiciju križarskog zavjeta Bele III. i dvjesto godina dobrih odnosa dinastije i papinstva. Unutarnje crkvene prilike u Ugarskom Kraljevstvu, kraj sukoba između braca i politička stabilnost u kraljevstvu bili su sredstva za ostvarenje križarskog cilja, ali i održavanja snažnog i stabilnog položaja Crkve. U pogledu crkvene hijerarhije najvažnije osobe na prostoru Ugarske bili su nadbiskupi Kaloče i te papinski legati, dok je hrvatski prostor u crkveno-hijerarhijskom smislu marginalno uključen u sukob braca Emerika i Andrije.

5.2. Četvrti križarski rat – osvajanje Zadra

Receno je kako je već od samog početka svog pontifikata Inocent III. održavao nastojanje da se oslobodi Jeruzalem. No europski plemići nisu u početku previše motivirani za osvajanje Jeruzalema, sve do kraja 1199. godine. Tada na jednom turniru na sjeveru

---

¹⁴¹ „...Eapropter, dilecte in domino fili, tuis inducti meritis et precibus inati, quum voto peregrinationis emisso proposueris in terrae sancte subsidium proficisci, personam tuam cum omnibus bonis quae in praesentiarum rationabiliter possides, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus statuentes...”

¹⁴² „Volumus etiam, ut si dominus interim masculum tibi dare dignetur haeredem, in tuo tibi ducatu succedat et donec ad legitimam aetatem pervenerit, apostolicae sedis praesidio specialius foveatur.”

¹⁴³ Kužić, *Križari*, 49-51

Francuske šampanjski grof Teobald uzeo križ, a kroz sljedećih nekoliko mjeseci njegov su primjer slijedili i drugi francuski velikaši. Križari razmišljali kako bi se prevezli do svoga cilja, a na kraju su izabrali mletacku flotu.¹⁴⁴ Sporazum je sklopljen u travnju 1201. godine u Veneciji.¹⁴⁵ Nekoliko mjeseci kasnije, u kolovozu, Bonifacije Montferratski postaje vođa križarske vojne. U srpnju 1202. godine u Veneciju je došao Petar Kapuanski, s namjerom da djeluje kao papinski legat u pohodu.¹⁴⁶ Ubrzo postaje jasno da to neće biti moguće te ga križari prihvaćaju samo kao kapelana. Situacija se do rujna nije razvijala povoljno za križare. Naime, Petar je otpustio od zavjeta one koju nisu bili od veće koristi za vojni dio pohoda, ali je time izbio i novčani doprinos dijela vojne koji nije sudjelovao u borbama, ali je materijalno ipak doprinosio. Križarska vojska nije mogla platiti mletacku flotu te je Henrik Dandolo, mletacki dužd, dogovorio odgodu plaćanja pod uvjetom da križari pomognu u osvajanju dalmatinskog grada Zadra. Tijekom cijelog ovog perioda se križari, a i papinski legat, kapelan Petar Kapuanski, vode ciljem ocuvanja pohoda, koliko god narušavali izvorna načela križarstva. Flota je doplovila pred Zadar 11. studenog 1202. godine bez svog vođe Bonifacija Montferratskog, koji odlazi u Rim. Dva tjedna nakon dolaska križara, 24. studenog, Zadar je osvojen.¹⁴⁷ Kako je do toga došlo, jesu li svi u floti bili zainteresirani za napad i osvajanje kršćanskog grada, ali prije svega kako su na to gledali papa i njegovi legati?

Kad je papa prvi put čuo za ideju o napadu na Zadar, izrazio je protivljenje te je zaprijetio ekskomunikacijom ako do napada dođe.¹⁴⁸ Nakon što je saznao za osvajanje grada, Inocent piše križarima pokušavajući im objasniti koliko je zapravo ljut zbog njihovih djela.¹⁴⁹ U ovome opširnome pismu papa odmah uskracuje standardni apostolski blagoslov te nakon toga slikovito objašnjava kako su zapravo križari otpali od milosti Apostolske stolice.¹⁵⁰ Žestoko kritizira Mlecane implicirajući da su lopovi koji su uzrokovali sve nedace. Zanimljivo je kako navodi da su križari zapravo opljačkali kršćane kod osvajanja Zadra. Opisuje kako su opkolili zidine grada te kako je došlo do krvoprolica, unatoč tome što su

¹⁴⁴ Papa je odaslao poslanstva Pizi i Genovi koja su trebala osigurati mir između tih gradova i Venecije za vrijeme vojne. *Gesta Innocentii III*, 62-63; Andrea, *Sources*, 21-22; Christopher Tyerman, *Božji rat: nova povijest križarskih ratova*, sv. 2 (Zagreb: Tim press, 2011.), 522 (dalje: Tyerman, *Božji rat*): Krešimir Kužić, *Hrvati i križari* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003.), 30-31 (dalje: Kužić, *Križari*).

¹⁴⁵ Flota je morala moći prevesti 4 500 konja, 9 000 štitonoša, 4 500 vitezova i 20 000 seržanata pješaka sa zalihama za godinu dana. Cijena poduhvata bila je 85 000 maraka. Okupljanje je trebalo biti u lipnju 1202. godine, a kao primarni cilj definiran je Egipat. Nikola Majnarić, ur. *Tri starofrancuske hronike o Zadru u godini 1202*, preveo sa starofrancuskog, uvod i bilješke napisao Petar Skok (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1951.), 59 (dalje: *Tri kronike o Zadru*); Tyerman, *Božji rat*, 523; Kužić, *Križari*, 31.

¹⁴⁶ *Gesta Innocentii III*, 139.

¹⁴⁷ Kužić, *Križari*, 32; Hrvoje Gracanin & Igor Razum, „Toma Arhidakon i *Povijest u nastavku* 10/1 (2012): 51-55 (dalje: Gracanin & Razum, „Toma Arhidakon“).

¹⁴⁸ To pismo je danas izgubljeno, ali papa se na njega referira u narednim mjesecima. Andrea, *Sources*, 39.

¹⁴⁹ Reg. Inn. III., sv. 5., 315-317; Andrea, *Sources*, 41; *Gesta Innocentii III*, 139-142.

¹⁵⁰ *Gesta Innocentii III*, 140.

Zadrani izvjesili slike križa na zidine. Napadom na grad križari su uvrijedili i raspetoga Isusa Krista. Spominje kako su kralj Emerik i herceg Andrija uzeli znak križa, a uz to je križarima bilo zabranjeno napadati zemlje kršćana osim u iznimnim slučajevima ometanja križarskog pohoda ili nekog drugog pravednog razloga. Oni koji su na takav način zaobišli volju pape mogu se smatrati ekskomuniciranima i bit će im uskracena križarska indulgencija. Papa zatim spominje svog legata, Petra Kapuanskog, koji je prezentirao papino pismo križarima.¹⁵¹ Nastavlja kako su Mlecani srušili zidine grada, oskvrnuli ckrve, uništili zgrade, a da su križari s njima podijelili plijen. Papa sada naređuje križarima da više ne uništavaju Zadar, niti da dopuštaju njegovo uništenje, da ih ne bi morao kazniti anatemom.¹⁵² A kralju Emeriku trebaju vratiti sve što je uzeto.

Križari su reagirali te poslali poslanstvo papi, na što on reagira pismom u siječnju ili veljaci 1203. godine. Ponovno žali zbog toga što su postali „sluge Sotone“, kao i da su postali beskorisna sol te da su okrenuli ruku protiv Krista u gnovnom, iskazuje nezadovoljstvo njima biblijskim slikama, istima ili sličnima kao u prethodnome pismu. No, također izražava zadovoljstvo što su križari priznali krivnju.¹⁵³ Navodi u nastavku i kako su križari pokušali umanjiti svoju krivnju, što nisu u potpunosti mogli učiniti. Izgledno je da su križa i pokušali prikazati svoje djelovanje kao nešto nužno za održanje vojne. Inocent je vjerojatno bio sumnjicav prema takvim tvrdnjama, ali je dao priliku križarima da se pokušaju iskupiti za svoj prijestup. Stalno naglašavajući da su učinili zaista velik grijeh, papa naređuje da križari vrate plijen i da se ubuduće suzdržavaju od sličnih djela. Po pitanju samoga oprosta, križari trebaju tražiti milost od kralja Emerika, a formalno povlačenje ekskomunikacije može izvršiti samo autoritet Apostolske stolice, u konkretnom slučaju preko legata, Petra Kapuanskog. U ovom dijelu pisma Inocent izricito naglašava formu i potvrđuje da odriješnje koje su podijeli biskupi koji putuju uz vojsku ne vrijedi. Papa navodi i kako je dao usmene naredbe preko svojega legata.¹⁵⁴ Legat je tijekom prosinca 1202. i prva četiri mjeseca 1203. godine na prostoru Italije. Petar Kapuanski šalje svoga poslanika križarima kod Zadra, a sam odlazi u Svetu zemlju.¹⁵⁵

---

¹⁵¹ Inocent je pismo odaslao križarima preko Petra Lucedija, Bonifacijeva prijatelja, a na kraju je pismo pročitao opat Guy od Vaux-de-Cernay, ali su križari unatoc pismu odlucili napasti grad. Andrea, *Sources*, 44.

¹⁵² U trenutku slanja pisma su kažnjeni „samo“ ekskomunikacijom. Kužić, *Križari*, 32.

¹⁵³ Papa navodi kako je došlo poslanstvo, među njima biskup Soissons, koje je priznalo krivnju i predložilo pokoru. Andrea, *Sources*, 46.

¹⁵⁴ Andrea smatra da se radi o jasnoj naredbi da ne podupiru Aleksija Mladeg u njegovoj težnji da osvoji vlast u Konstantinopolu. Andrea, *Sources*, 48, bilj. 194.

¹⁵⁵ Poslanik je morao doći do Zadra prije isplovljavanja travnja 1203., ali Bonifacije Montferratski ne datira taj događaj. Reg. Inn. III., sv. 6., 161-162.

Temeljitom analizom *Djela Inocenta III.*, djelo nastalo kao interni kurijalni dokument oko 1209. godine, dolazimo do navoda se kako je plan Henrika Dandola o napadu na Zadar smišljen već u Veneciji kad se vojska okupljala te da su Mlecani zaslužni za to što kardinal Petar Kapuanski nije mogao obavljati dužnost legata, nego samo propovijedati. Petar se nato vratio u Rim i papi objasnio stanje, a papa je reagirao zabranama napada na kršćanske zemlje, konkretno Zadar, koji je bio grad križarskog kralja Emerika. Potvrdu papinih riječi trebao je dati opat Lucedija, Petar Magnano.¹⁵⁶

Kad su križari uvidjeli svoju pogrešku, molili su odrješenje grijeha od svojih biskupa. Zatim su poslali biskupa Soissons da osobno ublaži papin gnjev. Reagirajući na njihovo poslanstvo papa je uputio pismo u kojem govori kako moraju vratiti ukradeno i ubuduće izbjegavati takve postupke. Križari su mogli biti odriješeni grijeha jedino apostolskim autoritetom te je papa uredio pravilnu formu kako se mogu iskupiti, izvršavajući pokoru, povrat ukradenog i obećanje da neće ponoviti takvo što. Križarski vode su trebali napraviti povelje kojima potvrđuju ono što je papa zatražio. *Djela Inocenta III.* opisuju kako su nakon toga dobili odrješenje od grijeha te je ekskomunikacija povučena. Mlecani pak nisu htjeli priznati da čine nešto loše, zbog čega su iznimno negativno opisani od pape koji u lipnju ponovno piše križarima. Zadar više nije od ključnog značaja, već stanje mletačke flote. Papa naime daje dopuštenje križarima da komuniciraju s Mlec ali neka to rade „s tugom u srcu“, nadajući se njihovom obraćenju. Mlecani su tada još uvijek ekskomunicirani.¹⁵⁷

Nemoguće je iz sačuvanih izvora razaznati koliko je papa bio upoznat s planom da se osvoji grad Zadar. Ono što jest očito da od prvog trenutka kad saznaje za taj plan iskazuje iznimno protivljenje potkrijepljeno prijetnjom ekskomunika- cije. No, ono što se dogodilo raskorak je između ideje i plana koji su stvoreni u Rimu te realizacije na terenu. Papin legat Petar Kapuanski pokušao je očuvati cjelovitost pohoda, zbog čega u početku nije reagirao gorljivo protiv planova da se napadne Zadar. Nakon povratka u Rim krajem 1202. godine on se više neće priključiti križarima. Inocent III. želio je osvojiti Jeruzalem, ali njegov legat Petar Kapuanski nije mogao nametnuti njegovu volju, a čini se da su lokalni biskupi koje su križari povelj iz svojih područja bili minimalno zainteresirani za papinu volju.

No nije samo papa ostavio zapise o Četvrtom križarskom ratu. Mnogi izvori bilježe događaje iz perspektive onih koji su sudjelovali ili nešto čuli. O događajima u Zadru imamo zabilježeno nekoliko detalja u *Djelima halberstadtskih biskupa*, od dolaska križara 11. studenog, napada 24. studenog, podjele plijena i grada nakon osvajanja. Spominje se i

---

¹⁵⁶ *Gesta Innocentii III*, 140.

¹⁵⁷ *Gesta Innocentii III*, 143-145.

apostolsko pismo koje je pod prijetnjom ekskomunikacije zabranjivalo napad. Pokušava se prezentirati razlicitost križara i Mlecana.¹⁵⁸ Alberik od Trois Fontainesa u svojoj je *Kronici* napisao kako su Mlecani prisilili križare osvojiti Zadar, ali je i Filip Švapski savjetovao osvajanje grada.¹⁵⁹

Potrebno je također sagledati kako su situaciju zapisali, u hrvatskoj historiografiji cesto citirani, Geoffrey de Villehardouin i Robert de i. Villehardouin tako piše da je mletacki dužd križarima istaknuo da je ugarski kralj M ima oteo Zadar.¹⁶⁰ Objašnjava kako su se prijedlogu protivili oni koji su htjeli da vojna raspadne, ali to se nije dogodilo i sporazum je postignut. Uloga Henrika Dandola opisana je kao vrlo pozitivna, a on sam kao vrijedna osoba, dostojna križarskoga pohoda.¹⁶¹ Zadar je pak opisan kao lijep i bogat grad, snažnih, gotovo neosvojivih zidina. Na taj se nacin pokušava opravdati kasnije osvajanje, jer ako takav grad može biti osvojen samo uz Božju pomoc tada Bog podupire nastojanja križara. Prema njegovu tumačenju Zadrani su bili spremni predati vlast nad gradom mletackom duždu, ali on nije htio ništa odluciti bez razgovora s križar Križarska „frakcija“ koja je tobože željela raspad vojne se pak obratila Zadranima, govoreci im da ih križari zasigurno neće napasti.¹⁶² Tada dolazimo do dijela u kojem križari saznaju za protivljenje Inocenta III. bilo kakvom napadu na Zadar, poruku koju je prenio Guido, opat cistercitskog samostana iz Vauxa.¹⁶³ Dužd se u meduvremenu naljutio na takvo ponašanje, te su križari, u želji da ocuvaju pohod, održali prethodno obećanje i pomogli u osvajanju grada. Grad su podijelili te se zadržali do proljeca iduce godine. Između križara i Mlecana je kroz tri dana došlo do sukoba, tucnjave, što samo govori kolike su bile zapravo napetosti između sudionika ovog pohoda. Villehardouin nastavlja kako su križari imali brojne muke i da je samo uz Božju volju ocuvana vojska na okupu. Vode pohoda dogovorili su da šalju poslanstvo u Rim predvodeno biskupom Soissons-a te da zatraže odobrenje osvajanje Zadra jer drukcije nisu mogli ocuvati vojsku na okupu. Papa naizgled shvaca poziciju križara i da su zbog otpadnicke frakcije morali uciniti to što jesu, a Nivelon, biskup Soissons-a, naizgled je dobio legatske ovlasti. U nastavku se spominje ugovor Simona Montforta i ugarskog kralja kojega

---

¹⁵⁸ *Djela halberstadtskih biskupa* u dijelu koji govori o Cetvrtom križarskom ratu sastavljena su oko 1209. godine. Autor naglašava vodeću ulogu Mlecana i negativno opisuje njihov odnos prema Zadru u 12. stoljecu. Andrea, *Sources*, 251.

¹⁵⁹ Alberikova *Kronika* nastaje u periodu od 1227. do 1251. Valja napomenuti da Alberic u nastavku piše da je Inocent oprostio grijeh križarima i blagoslovio njihov pohod na Konstantinopol, što stavlja sumnju u njegov uvid u situaciju. Andrea, *Sources*, 265, 295.

¹⁶⁰ *Kronika Geoffroya de Villehardouina* nastala je oko 1208. godine. *Tri kronike o Zadru*, 12, 84-85.

¹⁶¹ *Tri kronike o Zadru*, 87.

¹⁶² Glavni protivnici napada na Zadar bili su Simon de Montfort i Robert od Boves-a. Tyerman, *Božji rat*, 538.

¹⁶³ Tyerman, *Božji rat*, 538.

Villehardouin smatra neprijateljem križara unatoc tome što ga papa u svojim pismima opetovano naziva križarem.

Druga važna križarska kronika je ona Roberta de Clarija *Osvojenje Konstantinopola*.¹⁶⁴ On je odluku da se osvoji Zadar opisao kao nešto što križari morali učiniti da bi ispunili svoj zavjet. Mletački dužd isprtim je kako se bogatim Zadranima treba osvetiti, a ondje križari mogu prezimiti prije odlaska u Svetu zemlju. Clari navodi kako su zapravo samo križarski prvaci prihvatili ovaj plan. Kad piše o samom dolasku pred Zadar, navodi kako su Zadranima pribavili pismo iz Rima u kojem je bila prijetnja ekskomunikacijom za one koji napadnu grad. Dužd nije htio odustati, a podržali su ga križari, osim Simona de Montforta i Enguerranda Bovesa, koji su htjeli izbjeći ekskomunikaciju i otišli su prezimiti u Ugarsku. Poslije osvajanja grada se kao i kod Villehardouina spominje sukob između Mlečana i „nižeg sloja“ križara. Nadalje spominje i poslanstvo u Rim koje je trebalo riješiti izopćenje, te spominje da se Robert de Boves nije vratio iz Rima u Zadar, nego otišao izravno preko mora (u Siriju). Nakon toga se kronika okreće odluci oko Konstantinopola.

Posljednji je izvor iz ove skupine *Mletačka kronika* magistra Martina da Canala.¹⁶⁵ On spominje već kako je u početku papin legat odriješio križare od grijeha, a da je sam dužd primio križ od legata. Po pitanju Zadra, Martin navodi samo da su bili prkosni te odbijali duždevu vlast, ali i da su otimali putnike po moru. Flota se zbog oluje morala utaboriti nedaleko od Zadra, nakon čega dužd kreće nagraditi Zadranima za njihovo ponašanje prema njemu. Na to su se križari sami ponudili pomoći duždu ostvarenju cilja. On to odbija te pokrene herojski napad na zidine grada, sam predvodeći mletačke postrojbe. Nakon što su osvojili grad, dužd pozove križare da se pridruže. Prema Martinu je istovremeno papi predstavljeno malo dijete, bizantski car.¹⁶⁶ Papina reakcija je činila se bila takva da ne samo da nije prokomentirao osvajanje Zadra, već je porucio križarima da bi trebali pomoći mladome caru da povrati svoj grad, Konstantinopol. Spominje se odriješanje, ali se ne povezuje sa nekim grijehom poput napada na kršćanski grad (Zadar i Konstantinopol), već se aludira na plenarnu indulgenciju po osvajanju Jeruzalema.

Na kraju valja napomenuti i kako je Toma Arhidakon kao istočnojadranski kroničar u djelu *Historia Salonitana* gledao na ulogu Inocenta III. Toma posvećuje citavu glavu djela osvajanju Zadra. Osim što poput prethodno navedenih kroničara upućuje na bogatstvo Zadra, povezuje to sa ohološću i herezom te nastaje slika da je pad Zadra zaslužena kazna za grijeh

¹⁶⁴ Robert de Clari svoju kroniku piše nakon Villehardouina, a seže sve do 1216. godine. *Tri kronike o Zadru*, 40.

¹⁶⁵ Kronika Martina da Canala nastala je nakon 1275. godine. *Tri kronike o Zadru*, 41-42.

¹⁶⁶ Aleksije Mladi, sin Izaka II.

njegovih gradana. Pohvalno piše o vodama pohoda, Bonifaciju Montferratskom i Henriku Dandolu, a Zadranu prema Tomi dostiže Božja kazna. Toma Arhidakon tako slijedi način prikazivanja kao i njegovi francuski prethodnici, izostavljajući pritom spomen crkvenim kazni ili legata pape Inocenta III.¹⁶⁷

Kad promatramo sve podatke izvora koji govore o Cetvrtom križarskom ratu, moramo vrednovati i njihove razlicitosti, s jedne strane dokumentarne izvore, tj. papinske dekretale, a s druge strane narativna vrela. Imamo sacuvane „papinske izvore“, odnosno njegova pisma križarima i Mlecanima, sadržane u registrima ili kao dio *Djela Inocenta III*. Kronike križara, ili bilo koje druge strane ukljucene u sukob, druga su vrsta izvora. Ovi su izvori u svojim polazištima razliciti, a papina pisma i *Djela* ipak daju veci dojam vjerodostojnosti, ne samo zato što su vremenski najbliži izvor za križarsku vojnu, vec i zato što je njihov cilj aktualno rješavanje situacije, u ovom slucaju sprjecavanje i kasnije kažnjavanje ponašanja križarskih i mletackih snaga. Što se tice kronika, svaka u svoje vr ima za cilj potvrditi stanje svijeta, tj. da su svi sudionici pohoda bili ispravni u svom djelovanju na cast Boga i svojega gospodara.¹⁶⁸ Križarske kronike poput one Geoffreya de Villehardouina i Roberta de Clarija žele ocuvati križarski mit, križarsku ideju personific anu u prvacima pohoda. Navedeni kroncari su bili sudionici pohoda, koji je završio neuspješno iz pozicije papinih izvorno zacrtanih ciljeva, ali iz pozicije materijalne dobiti izrazito uspješno ukljucene pojedince. Križari ne mogu prihvatiti da su njihova djela bila pogrešna. Ipak je njihovo razmišljanje takvo da ukoliko su oni na križarskom pohodu, rade „po križa“ i spremni su dati svoj ovozemaljski život za Krista, onda pad Zadra, a kasnije i Konstantinopola mora biti „Božja volja.“¹⁶⁹ Kasnije kronike sadrže i manje podataka, a opet su opterecene partikularnim interesima autora. Inocent je pak zaokupljen oslobađanjem Jeruzalema, ali ne na racun drugih kršćana, bili oni katolici ili pravoslavni. Njegova pisma jasno izražavaju protivljenje napadu na Zadar. Odluka o ekskomuniciranju križara i Mlecana im je jasna, kao i kasnije inzistiranje na tome da se Mlecani još strože kazne, pošto nisu ispoštovali uvjete pokore. Ali, Inocent je u Italiji kad se situacija oko Zadra razvija. Njegov legat Petar Kapuanski nikad nije u potpunost preuzeo svoju dužnost. Vec je u zacetku utjecaj pape uokviren u ono što križari i Mlecani žele. Naravno križari se ne žele odreci vrhovništva pape što bi u potpunosti oduzelo legitimitet njihovoj vojnoj ekspediciji, ali suoceni s izborom razbijanja pohoda prije nego što je zapravo poceo i napada na Zadar, oni se odlucuju za potonje. Pohod je jasno izrazio

¹⁶⁷ HS, 145-149; Gracanin & Razum, „Toma Arhidakon“, 45-64.

¹⁶⁸ Kužić, *Križari*, 74-75; *Tri kronike o Zadru*, 11-12, 23, 36-38, 40.

¹⁶⁹ *Tri kronike o Zadru*, 83, 85, 97.

dihotomiju svijeta u kojem žive Inocent i križari. Intelektualac, teolog, papa koji ima idenje svijeta temeljeno na Bibliji i stoljećima razvijanja k teološke misli, a s druge strane ratnici, veleposjednici, križari, koji možda i vjeruju u Boga, papu i križarsku misao. Međutim križari su se borili u bitkama na mjestima stotine kilometara udaljenima od Rima, a ne papa. Reci da je Inocentova volja, slabo izražena preko legata, bila nevažna, jest pretjerano jer je jedan dio križara ipak odustao od Zadra te krenuo svojom voljom prema Svetoj zemlji. Vecina križarske vojske je 1203. stigla do Konstantinopola i dana poslije stvorila Latinsko Carstvo. Jeruzalem je ostao neostvareni cilj. Pohod je tako za Inocenta bio neuspješan, a Zadar je ostao dugogodišnja mrlja na odnosima pape i Mlecana.

6. ZAKLJUCAK

Promatrajući kvantitativne odlike odnosa pape Inocenta III. prema hrvatskom prostoru može se uočiti da je riječ o razmjerno skromnoj brojci od 16 papinih pisama. Poljski destinatari su primili 89 pisama, dok je u Ugarskoj riječ o više od 70 papinih pisama. Kvantifikacija ipak pojednostavljuje stanje. Naime isprva prikazuje mali interes pape za ovaj prostor. Ono što prije svega možemo zaključiti jest da se hrvatski prostor uklapa u sliku Europe Inocenta III. Hrvatski su biskupi dio Katolicke crkve, ali nisu utjecali na prilike u susjednim crkvenim prostorima. Razloge tome možemo tražiti u snažnoj vlasti dinastije Arpadovica, ali i problematičnoj situaciji u samoj Crkvi u srednjovjekovnoj Hrvatskoj. U prvoj godini pontifikata Inocent se suočio s nedisciplinom dva najvažnija premeta, splitskog i zadarskog nadbiskupa, dok nakon 1204. godine odlučujuću ulogu u oštrenju papine poruke i rješavanju aktualnih problema preuzimaju papini legati tj. rimski kardinali. Možemo stoga reći da su hrvatski biskupi propustili priliku da budu predvodnici reforme, ali se svakako činili da su je pokušavali provoditi.

Primjeri isprava za samostane i sporovi kaptola govore o uključenosti Crkve u prostor utjecaja Rimske kurije i njezinih pravnih tumačenja, a sama cjelina dekretala upućuje Inocentovo poznavanje prostora i prilika. No, dok možemo govoriti o tome da je Inocent III. zainteresiran za provođenje svog reformnog programa, možda najbolje prikazanom u kanonima Cetvrtog lateranskog koncila, stvarne odjeke teško možemo zapaziti. *Historia salonitana* jedini je izvor koji donosi podatak o tome kako je hrvatski biskup gledao na odluke kanona, ali izvor je to s tridesetak godina odmakom. Sve navedeno zapravo nas upućuje na zaključak da je hrvatski prostor bio aktivno uključen u Inocentove formne zahvate i križarska nastojanja. Međutim, te aktivnosti su zbog političke i crkveno hijerarhijske situacije (ponekad) bile oslonjene na Split te na višoj razini na Kalocu.

Papa Inocent III. od hrvatskog prostora, tj. srednjovjekovne Hrvatske i Slavonije, želi praktičnu realizaciju svog projekta reforme, te je, kao i u ostalim dijelovima Europe koja se priziva na njegov autoritet, voljan iskazati svoj sud pitanjima vezanim uz Crkvu. Ono što papa ne daje lokalnim vlastima jest najviši autoritet djelovanja. Inocent se oslanja na vlastite legate iz više razloga, a među najvažnijima je svakako i politička nestabilnost prostora uslijed dinastičkih borbi brance Emerika i Andrije. Moguća povezanost zadarskog i splitskog nadbiskupa s djelovanjem nasuprot tada legitimno priznatom kralju, Emeriku, nešto je što je brinulo Inocenta i izazivalo dodatno nepovjerenje. Naime, Inocent je bio vodeći promicatelj

reforme Crkve, ali kao papa morao je također biti pragmatičan i uvidjeti koliko su neki zahtjevi ostvarivi na nekom području, a koliko su zapravo ovisni o volji svjetovnih moćnika, u ovome slučaju dinastije Arpadovica.

Inocent se stoga na hrvatskom prostoru koncentrirao ponajviše na rješavanje posjedovnih sporova i kleričke discipline, ne ulazeći previše u odnos i svjetovne vlasti. Njegova dobra veza s kraljevskom dinastijom, koja je uz to i obilježena križarskim pozivom, nije mu dopustila da snažnije zagovara *libertas ecclesiae*. Dodatni razlog njegove stanovitosti nevoljivosti da pokrene znatnije napore u tom smjeru jest i slučaj Zadarske nadbiskupije. Nemogućnost rješavanja stanja i dugotrajni proces smjene (nad)biskupa Nikole doveo je do zastoja u provedbi papinskog programa na hrvatskom prostoru.

Teško je stoga govoriti o „velikoj papinskoj politici“ za hrvatski prostor. Dok su biskupi s hrvatskog prostora vjerojatno bili dio nastojanja Inocenta III. na široj europskoj razini, da ostvari ciljeve reformnog papinstva, od njih se nije očekivalo previše. Za razliku od primjera u Poljskoj i Danskoj, biskupi s hrvatskoga prostora drže se lokalnih prilika te ne izlaze previše izvan svog uskog kruga. Stoga možemo reći da je interes Inocenta na općoj razini, a ne na specifičnoj. To u cjelini ne mora čuditi jer su Poljska i Danska ipak bili prostori avangarde kršćanstva, nasuprot dobrim dijelom poganskoj Skandinaviji, Pruskoj i Baltiku. Kao takvi, njihovi su nadbiskupi trebali snažan autoritet i potporu u kristijanizaciji novih prostora.

Jedan element te kristijanizacije može se pronaći i u križarskim ratovima. Četvrti križarski rat gledan je iz većinom negativne perspektive. Inocent III. također je imao negativan stav prema odlukama križara kao što su bila Zadra i Carigrad. Nedvosmisleno je osudio napad na Zadar pri čemu su križari i Mlečani kažnjeni ekskomunikacijom. U tom slučaju je također vidljivo koliko je zapravo bilo teško kontrolirati proces križarenja i samu ratnu kampanju iz Rima. Inocentovi poslanici imali su više u vidu pragmatičan pristup usmjeren prema realizaciji konačnog križarskog cilja. Time djelovali protiv naloga pape. Inocent je u periodu nakon pada Zadra pokušao vratiti zadovoljštinu ugarskim kraljevima, koliko god to teško bilo nakon što je grad već pao.

Križarenje koje su iz prve ruke mogli iskusiti podanici ugarskog kralja 1202. godine, bilo je jedna od glavnih tema korespondencije Inocenta III. i brata Emerika i Andrije II. Iz te pozicije jasno je zašto papa želi što skorije okončanje sukoba među braćom. Naime, bez mira u kraljevstvu bilo je nemoguće očekivati da bi se jedan od Arpadovica odlučio na pohod u Svetu zemlju. Pad Zadra zasigurno nije pomogao u odlučnosti da se ostvari nasljede Bele III. i ispuni križarski zahtjev. Andrija II. na taj se potez odlučio nakon desetljeća odgađanja.

Tijekom tog sukoba papa upućuje jasne poruke biskupima s hrvatskog prostora, upućujući ih u pogledu koga treba poduprijeti u sukobu i kako se valja ponašati. No, tijekom sve te korespondencije na vidjelo izlazi da su nadbiskupi Kaloče i Ostrogona, kao dvije najvažnije crkvene institucije na ugarskom prostoru, glavni autoriteti papine volje. Od njih papa očekuje da upute ostatak klera na „pravi put“. Njihov utjecaj je ponajviše izražen u Slavoniji, dok se od Splita i Zadra očekuje da se pridržavaju papinih odredbi. Nihov je položaj utoliko kompleksniji zbog ekskomunikacije izabranog zadarskog nadbiskupa Nikole.

Inocent III. je u svojoj relativno kratkoj korespondenciji obuhvatio mnoštvo tema vezanih za biskupe i kler s hrvatskog prostora, i uglavnom je pokušao ostvariti nacela svog pontifikata i reformnog papinstva. Ipak, gledano u cjelini, ostaje dojam nemogućnosti potpunog ostvarivanja zacrtanih ciljeva, čemu su pridonijeli politički čimbenici poput sukoba Emerika i Andrije te križarskog osvajanja Zadra. Hrvatski prostor stoga izoliran ili izostavljen, ali se nalazi na periferiji aktivnosti papinstva, koje snažnije argumente za svoju politiku nalazi u Ugarskoj.

SAŽETAK

Diplomski rad obuhvata utjecaj pape Inocenta III. na prostor srednjovjekovne i Slavonije u periodu od 1198. do 1216. godine. Uvidom u dokumentarna vrela (papinska pisma) i narativna vrela (kronike, *gesta*) istražene su temeljne odrednice nastojanja pape, tj. crkvena svakodnevica i križarsko ratovanje. Uvidom u navedenu gradu utvrđeno je u kojoj mjeri hrvatski prostor ulazi u sferu papinskog djelovanja i koje ciljeve u tom trenutku papinstvo pokušava ostvariti. Posebno se ističu slučajevi ekskomunikacije izabranog nadbiskupa u Zadru te križarskog osvajanja Zadra. Cjelina tih prenijeta je u suodnos s okvirom „novog kršćanstva“, koji obuhvata sjevernije dijelove Europe. Ta cjelina omogućava sagledavanje šire perspektive promišljanja i djelovanja Inocenta III. Ne zatvarajući se u uske okvire hrvatskoga prostora, papine i pisma stavljeni su u „nacionalni okvir“, svojstven nastupima srednjovjekovnih papa, a ponajviše pape Inocenta III.

SUMMARY

The thesis deals with an overview of the influence of the papacy of Innocent III on the area of medieval Croatia and Slavonia in the period between 1198 and 1216. An analysis of the various sources such as papal letters or contemporary *gesta*, provides the fundamental guidelines of papal affairs, specifically with regard to everyday Church life and crusading. The analysis of the respective sources provides a grasp of how the Croatian area is viewed in the papal sphere and precisely which goals the papacy is trying to accomplish in that period. Cases such as the excommunication of the elect of Zadar and the conquest of Zadar by the Crusaders are especially important in that understanding. The whole of these events is transposed in a relation with the framework of „new Christianity“, which includes parts of Europe north of Croatia. This aspect enables a more comprehensive view of the perspective of Innocent III rather than limiting itself to the narrow scope of the Croatian area. This allows the decisions and letters of the pope to be placed in a supranational framework which is characteristic of the medieval papacy, especially that of Innocent III.

BIBLIOGRAFIJA

IZVORI

Andrea, Alfred J., ur. *Contemporary Sources for the Fourth Crusade*. Leiden: Brill, 2008.

Hageneder, Othmar & Anton Haidacher, ur. *Die Register Innocenz' III.* sv. 1. Graz-Köln: Böhlau, 1964.

Hageneder, Othmar & Werner Maleczek et. al., ur. *Die Register Innocenz' III.* sv. 2. Rim & Bec: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1979.

Hageneder, Othmar, ur. *Die Register Innocenz' III.* sv. 5. Bec: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1993.

Hageneder, Othmar & John C. Moore et. al., ur. *Die Register Innocenz' III.* sv. 10. Bec: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1995.

Majnaric, Nikola, ur. *Tri starofrancuske hronike o Zadru u godini 1202*. Preveo sa starofrancuskog, uvod i bilješke napisao Petar Skok. Z : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1951.

Murauer, Rainer & Andrea Sommerlechner, ur. *Die Register Innocenz' III.* sv. 10. Bec: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2007.

Sirotkovic, Hodimir & Josip Kolanovic, ur. *Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Supplementa. Diplomatski zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Dodaci*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 1998.

Smiciklas, Tadija, ur. *Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Diplomatski zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*. sv. II-III. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1904-1905.

Šanjek, Franjo. *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima (13.-15. st.)*. Zagreb: Barbat, 2003.

The Deeds of Pope Innocent III by an Anonymous Author. Preveo, bilješke i uvod napisao James M. Powell. Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 2007.

Theiner, Augustino, ur. *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium*. sv. 1. Rim: Typis Vaticanis, 1963.

Toma Arhidakon. *History of the Bishops of Salona and Split*. Latinski tekst Olga Peric, uredili, preveli i bilješke napisali Damir Karbic, Mirjana Matijević Sokol i James Ross Sweeney. Budimpešta: Central European University Press, 2006.

LITERATURA

Ancic, Mladen. "Bosanska Banovina i njezino okruženje u prvoj polovici 13. stoljeca." U *Fenomen "krstjani" u srednjovjekovnoj Bosni i Humu*. Ur. Franjo Šanjek. Sarajevo & Zagreb: Institut za istoriju – Hrvatski institut za povijest, 2005., 11-25.

Baldwin, John W. *The Government of Philip Augustus. Foundations of French Royal Power in the Middle Ages*. Berkeley: University of California Press, 1991.

Berend, Nora, ur. *Christianization and the Rise of Christian Monarchy: Scandinavia, Central Europe and Rus' c. 900-1200*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Bolton, Brenda. "Rome as a setting for God's grace." U *Innocent III: Studies on Papal Authority and Pastoral Care*. Aldershot: Ashgate, 1995., I, 1-17.

_____. "Too important to neglect: the *Gesta Innocentii PP III*." U *Innocent III: Studies on Papal Authority and Pastoral Care*. Aldershot: Ashgate, 1995., IV, 87-99.

_____. "Philip Augustus and John: two sons in Innocent III's vineyard?." U *Innocent III: Studies on Papal Authority and Pastoral Care*. Aldershot: Ashgate, 1995., V, 113-134.

_____. "Via ascetica: a papal quandary?." U *Innocent III: Studies on Papal Authority and Pastoral Care*. Aldershot: Ashgate, 1995., VI, 161-191.

_____. "A show with meaning: Innocent III's approach to the Fourth Lateran Council, 1215." U *Innocent III: Studies on Papal Authority and Pastoral Care*. Aldershot: Ashgate, 1995., XI, 53-67.

Borkowska, Urszula. „Innocent III and the Countries of the „New Christianity“ – Poland and Hungary.“ U *Innocenzo III: Urbs et orbis: Atti del Congresso Internazionale Roma, 9-15 settembre 1998*. Ur. Andrea Sommerlechner. Rim: Istituto storico Italiano per il medio evo, 2003., 1169-1191.

- Bradbury, Jim. *Philip Augustus. King of France 1180-1223*. London: Longman, 1998.
- Brown, Andrew. *Church and Society in England, 1000-1500*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003.
- Bull, Marcus. „The Church.“ U *France in the Central Middle Ages*. Ur. Marcus Bull. Oxford: Oxford University Press, 2002., 134-166.
- Clanchy, M. T. *England and its Rulers 1066-1272*. 2. izd. Oxford: Blackwell Publishers, 1998.
- Cottrell, Alan. „*Auctoritas and Potestas: A Reevaluation of the Correspondence of Gelasius I on Papal-Imperial Relations.*“ *Medieval Studies* 55 (1993): 95-109.
- Dobronic, Lelja. *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*. Zagreb: Dom i svijet, 2002.
- Duby, Georges. *France in the Middle Ages 987-1460. From Hugh Capet to Joan of Arc*. Prevela Juliet Vale. Oxford: Blackwell Publishers, 1991.
- Fliche, Augustin. „The Advocate of Church Reform.“ U *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*. Ur. James M. Powell. Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1994., 55-72.
- Galovic, Tomislav. „*Libellus Policorion - Rogovski kartular (diplomatsko-povijesna analiza).*“ Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučiliša Zagrebu – Odsjek za povijest, 2010.
- Golding, Brian. „The Church and Christian Life.“ U *The Twelfth and Thirteenth Centuries. 1066-c.1280*. Ur. Barbara Harvey. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Goldstein, Ivo. *Hrvatska povijest*. Zagreb: Europapress holding, 2008.
- Gracanin Hrvoje & Igor Razum. „Toma Arhidakon i križarstvo.“ *Povijest u nastavi* 10/1 (2012): 45-64.

Gulin, Ante. *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli: Loca credibilia Dalmacije Hrvatskog primorja Kvarnerskih otoka i Istre*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2008.

Hallam, Elizabeth M. *Capetian France. 987-1328*. London: Longman, 1996.

Haller, Johannes. „Lord of the World.“ U *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*. Ur. James M. Powell. Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1994., 79-94.

Hauck, Albert. „Innocent III Desired to Rule the World.“ U *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*. Ur. James M. Powell. Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1994., 15-18.

Hoeflich, M. H. „Gelasius I and Roman Law: One Further Word.“ *Journal of Theological Studies* 26 (1975): 114-119.

Holt, J. C. *Magna Carta*. 2. izd. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

Huffman, Joseph P. *The Social Politics of Medieval Diplomacy. Anglo-German Relations (1066-1307)*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2000.

Hurter, Friedrich. „Innocent III: Victim of Partisan Historians.“ U *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*. Ur. James M. Powell. Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1994., 13-14.

Imkamp, Wilhelm. *Das Kirchenbild Innocenz' III. (1198-1216)*. Stuttgart: Hiersemann, 1983.

Iwanczak, Wojciech. „Innocent III and Bohemia.“ U *Innocenzo III: Urbs et orbis: Atti del Congresso Internazionale Roma, 9-15 settembre 1998*. Ur. Andrea Sommerlechner. Rim: Istituto storico Italiano per il medio evo, 2003., 1200-1212.

Klaic, Nada. *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*. Zagreb: Globus, 1990.

Klaic, Vjekoslav. „O hercegu Andriji.“ *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 136 (1898): 200-222.

Kovacic, Slavko. „Splitska metropolija u dvanestom stoljecu.“ U *Krbavska biskupija u srednjem vijeku. Zbornik radova znanstvenog simpozija u povodu 800. obljetnice*

osnutka krbavske biskupije, održanom u Rijeci 23-24. travnja 1986. godine. Rijeka – Zagreb: Visoka bogoslovska škola u Rijeci – Kršćanska sadašnjost, 1988., 11-39.

Kužic, Krešimir. *Hrvati i križari*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003.

Leupen, P. H. D. „The sacred authority of the pontiffs.“ U *Media Latinitas. A collection of essays to mark the occasion of the retirement of L. J. Engels*. ur. R. I. A. Nip et. al. Turnhout: Brepols, 1996., 245-248.

Luchaire, Achille. „A Realist Ascends the Papal Throne.“ U *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*. Ur. James M. Powell. Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1994., 19-33.

Maccarrone, Michele. „Innocent III Did Not Claim Temporal Power.“ U *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*. Ur. James M. Powell. Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1994., 73-78.

Majnaric, Ivan. *Papinski legati na istocnojadranskoj obali (1159.-1204.)*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2008.

Maleczek, Werner. *Papst und Kardinalskolleg von 1191 bis 1216*. Bec: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1984.

Margetic, Lujo. „O vjerodostojnosti isprava unesenih u potvrdnice pape Grgura IX. iz 1227. godine.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 26 (1993): 7-16.

_____, Lujo. „Neka pitanja Abjuracije iz 1203. godine.“ U *Fenomen “krstjani” u srednjovjekovnoj Bosni i Humu*. Ur. Franjo Šanjek. Sarajevo & Zagreb: Institut za istoriju – Hrvatski institut za povijest, 2005., 27-103.

Marinkovic, Ana. „Celestine III and Dalmatia.“ U *Pope Celestine III (1191-1198): Diplomat and Pastor*. ur. John Doran & Damian J. Smith. Farnham: Ashgate, 2008., 179-188.

Matijevic Sokol, Mirjana. *Toma Arhidakon i njegovo djelo*. Jastrebarsko: Naklada slap, 2002.

Melloni, Alberto. „*Vineam Domini* – 10 April 1213: New Efforts and Traditional *Topoi* – Summoning Lateran IV“ U *Pope Innocent III and his World*. Ur. John C. Moore. Aldershot: Ashgate, 1999., 63-73.

Moore, John C. „Innocent III's 'De Miseria Humanae Conditionis': A Speculum Curiae?." *The Catholic Historical Review* sv. 67, br. 4 (1981): 553-564.

_____. *Pope Innocent III (1160/61-1216) To Root Up and to Plant*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2009.

Morris, Colin. *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. Oxford: Oxford University Press, 1991.

Nazor, Ante & Zoran Ladic. *Povijest Hrvata: ilustrirana kronologija*. Zagreb: Multigraf, 2003.

Nielsen, Torben K. & Kurt Villads Jensen. „Pope Innocent III and Denmark.“ U *Innocenzo III: Urbs et orbis: Atti del Congresso Internazionale 9-15 settembre 1998*. Ur. Andrea Sommerlechner. Rim: Istituto storico Italiano per il medio evo, 2003., 1133-1168.

Novak, Grga. *Hvar kroz stoljeca*. Hvar: Narodni odbor općine, 1960.

O'Callaghan, Joseph F. „Innocent III and the Kingdoms of Castile and Leon.“ U *Pope Innocent III and his World*. Ur. John C. Moore. Aldershot: Ashgate, 1999., 337-350.

Ostojic, Ivan. *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima* sv. 2. Split: Benediktinski priorat – TKON, 1964.

_____. *Metropolitanski kaptol u Splitu*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1975.

Pavlac, Brian A. „Emperor Henry VI (1191-1197) and the Papacy: Similarities with Innocent III's Temporal Policies.“ U *Pope Innocent III and his World*. Ur. John C. Moore. Aldershot: Ashgate, 1999., 255-269.

Pennington, Kenneth „The legal education of Pope Innocent III“, *Bulletin of Medieval Canon Law* 4 (1974): 70-77.

Powell, James M., ur. *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*. Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1994.

- _____. „Innocent III: The Making of an Image.“ U *Innocenzo III: Urbs et orbis: Atti del Congresso Internazionale Roma, 9-15 settembre 1998*. Ur. Andrea Sommerlechner. Rim: Istituto storico Italiano per il medio evo, 2003., 1363-1373.
- Raukar, Tomislav. *Hrvatsko Srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje*. Zagreb: Školska knjiga, Zavod za Hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1997.
- Sayers, Jane. *Innocent III Leader of Europe 1198-1216*. London & New York: Longman, 1994.
- Schimmelpfennig, Bernhard. *The Papacy*. Prevede James Sievert. New York: Columbia University Press, 1992.
- Sweeney, James Ross. „Summa potestas post Deum.“ U ...*The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways...* Ur. Balazs Nagy & Marcell Sebok. Budimpešta: Central European University Press, 1999., 492-498.
- _____. „Innocent III, Hungary and the Bulgarian Coronation: A Study in Medieval Papal Diplomacy.“ *Church History* sv. 42, br. 3 (1973): 320-334.
- Smith, Damian. „Peter II of Aragon, Innocent III and the Albigensian Crusade.“ U *Innocenzo III: Urbs et orbis: Atti del Congresso Internazionale Roma, 9-15 settembre 1998*. Ur. Andrea Sommerlechner. Rim: Istituto storico Italiano il medio evo, 2003., 1049-1064.
- Steindorf, Ludwig. *Die dalmatinischen Städte im 12. Jahrhundert: Studien ihrer politischen Stellung und gesellschaftlichen Entwicklung*. Köln & Bec: Böhlau, 1984.
- Šanjek, Franjo. *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1988.
- Šanjek, Franjo, ur. *Povijest Hrvata* sv. 1. Zagreb: Školska knjiga, 2003.
- Šanjek, Franjo. „Papa Inocent III. (1198.-1216.) i bosansko-humski krstjani.“ U *Fenomen „krstjani“ u srednjovjekovnoj Bosni i Humu*. Ur. Franjo Šanjek. Sarajevo & Zagreb: Institut za istoriju – Hrvatski institut za povijest, 2005., 425-439.
- Šišić, Ferdo. *Povijest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovica (1102-1301)* sv. 1. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 1944.

- Tierney, Brian. „Innocent III as Judge.“ U *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*. Ur. James M. Powell. Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1994., 95-104.
- Tillmann, Helene. „The Man.“ U *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*. Ur. James M. Powell. Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1994., 178-184.
- Tyerman, Christopher. *Božji rat: nova povijest križarskih ratova* sv. 2. Zagreb: Tim press, 2011.
- Ullmann, Walter. *A Short History of the Papacy in the Middle Ages*. London: Routledge, 2003.
- Zimmermann, Harald. *Das Papsttum im Mittelalter. Eine papstgeschichte im Spiegel der Historiographie. Mit einem Verzeichnis der Päpste vom 4. bis zum 15. Jahrhundert*. Stuttgart: Ulmer, 1981.
- Zutshi, Patrick. „Innocent III and the Reform of the Papal Chancery“ U *Innocenzo III: Urbs et orbis: Atti del Congresso Internazionale Roma, 9-15 settembre 1998*. Ur. Andrea Sommerlechner. Rim: Istituto storico Italiano per il medio evo, 2003., 84-101.

DODATAK: KORESPONDENCIJA PAPE INOCENTA III. VEZANA ZA HRVATSKI PROSTOR

DATACIJA	AUKTOR	DESTINATAR	SADRŽAJ	KORIŠTENA IZDANJA
29. I. 1198. Lateran	Inocent III.	Herceg Andrija	Papa Inocent III. nalaže hercegu Andriji da održi preuzeti zavjet i krenu na križarski pohod u Svetu zemlju	CD II, str. 288 Reg. Inn. III. sv. 1., 17-18 Šišić 159-60(
6. II. 1198. Lateran	Inocent III.	Kaptol Sv. Anastazije u Santa Severini, Kalabrija	Papa Inocent III. upućuje kaptol sv. Anastazije u Santa Severini na postupanje oko izbora nadbiskupa	CD II, str. 289 Reg. Inn. III. sv. 1., str 27-28
2. III. 1198. Lateran	Inocent III.	Trogirski biskup i kaptol	Papa Inocent III. nalaže trogirskom biskupu i kaptolu da svecenika P. Oslobode redovnickog zavjeta, pošto je spomenuti P. U velikoj bolesti stupio među redovnike	CD II, str. 291 Reg. Inn. III. sv.1., 50-51
15. VI. 1198. Rim	Inocent III.	Herceg Andrija	Papa Inocent III. zabranjuje hercegu Andriji da sa svojom vojskom	CD II, str. 301 162-163 Reg. Inn. III. sv. 1., 374-375

			krene na svog brata, kralja Emerika te mu pritom prijeti kaznom izopcenja	
3. XII. 1198. Lateran	Inocent III.	Hvarski biskup Nikola	Papa Inocent III. nalaže hvarskom biskupu Nikoli, koji je nedavno izabrana za zadarskog nadbiskupa, da sa što više kanonika dode u Rim, ako želi potvrdu izbora i uvođenje u cast nadbiskupa	CD II, str. 304
22. XII. 1198. Lateran	Inocent III.	Kralj Emerik	Papa Inocent III. piše ugarsko- hrvatskom kralju Emeriku da Slavene u Kalockoj nadbiskupiji prisili neka plate crkvenu desetinu	CD II, str. 306 Reg. Inn. III. sv. 1., 728-729
30. XII. 1198. Lateran	Inocent III.	Biskupi (Kaloca, Zagreb, Győr)	Papa Inocent III. zabranjuje biskupima sufraganima kalockog nadbiskupa komunikaciju s izopcenim	CD II, str. 307 Reg. Inn. III. sv. 1., 745-746

			hercegom Andrijom	
25. V. 1199. Lateran	Inocent III.	Benediktinski samostan sv. Petra na Rabu	Papa Inocent III. potvrđuje posjed benediktinskom samostanu sv. Petra na Rabu	CD II, str. 320 Reg. Inn. III. sv. 2., 125-126
12. VII. 1199. Lateran	Inocent III.	Biskupi Knina i Skradina, trogirski opat	Papa Inocent III. nalaže kninskom i skradinskom biskupu te torigrskom opatu da povedu istragu protiv hvarskog biskupa Nikole	CD II, str. 322
14. VII. 1199. Lateran	Inocent III.	Splitski kaptol	Papa Inocent III. nalaže splitskom kaptolu da se brine za dobrobit hvarske biskupije, dok on ne odluci drukcije	CD II, 324
25. I. 1200. Lateran	Inocent III.	Vranski templari	Papa Inocent III. potvrđuje odluke razgranicenja između vranskih templara i samostana sv. Kuzme i Damjana	CD II, 345 Reg Inn III 522- 525
2. III. 1200. Lateran	Inocent III.	Splitski kaptol i sufragani	Papa Inocent III. splitskom kaptolu i sufraganima preporučuje svog	CD II, 347

			legata Grgura, kardinala dakona sv. Marije u Akviru, koji je na poslanstvu ugarsko-hrvatskom kralju	
14. X. 1200. Lateran	Inocent III.	Splitski nadbiskup	Papa Inocent III. nalaže splitskom nadbiskupu da izopci Nikolu, nekadašnjeg hvarskog biskupa i pretendenta na mjesto zadarskog nadbiskupa	CD II, str. 352
21. XI. 1202. Lateran	Inocent III.	Splitski nadbiskup Bernard, legat Ivan od Casemarija	Papa Inocent III. naređuje splitskom nadbiskupu Bernardu i papinskom legatu Ivanu da ispituju pravovjernost bana Kulina, njegove žene i puka. Ukoliko se potvrdi da su navedeni krivovjerni, nadbiskup i legat trebaju postupiti prema papinskom dekretu	CD III, str. 14

15.-31. XII. 1202. Lateran	Inocent III.		Papa Inocent III. prijeti anatemom i naredenje križarima da više ne uništavaju grad Zadar	Reg Inn III. sv. 5., 315-317
23. XII. 1202. Lateran	Inocent III.	Splitska nadbiskupija	Papa Inocent III. potvrđuje posjede Gradac i Biaci Splitskoj nadbiskupiji	CD III, str. 16
Pocetak 1203.	Kralj Emerik	Inocent III.	Ugarsko-hrvatski kralj Emerik moli papu Inocenta III. za vraćanje grada Zadra kojeg su mu prethodno oteli križari	CD III, str. 19
II. 1203. Lateran	Inocent III.	Križari	Papa Inocent III. prijeti križarima izopćenjem	CD III, str. 20
II. 1203. Lateran	Inocent III.	Križari	Papa Inocent III prijeti izopćenjem križarima, traži da vrate ono što su opljackali i da mole oprost od kralja Emerika	CD III, str. 22 Reg Inn. III. sv 5., str. 318-320
II. 1203. Lateran	Inocent III.		Papa Inocent III. objašnjava kako vode križara mogu dobiti odrješenje od izopćenja od	Reg Inn. III. sv. 5., 318-320

			papinskog legata Petra, kardinala svećenika Sv. Marka, a nakon toga trebaju položiti zakletvu da će nadoknaditi štetu ugarsko-hrvatskom kralju Emeriku	
IV. 1203. Zadar	Franacki križari	Inocent III.	Križari umiruju papu u pogledu svoje krivnje i budućeg djelovanja	CD III, str. 26 Reg. Inn. III. sv. 6. Str. 158-161
IV. 1203. Zadar	Franacki križari	Inocent III.	Križari mole papu za oprost za svoje postupke kod Zadra	CD III., str. 27
5. XI. 1203. Anagni	Inocent III.	Herceg Andrija	Papa Inocent III. potvrđuje mir između kralja Emerika i njegova brata Andrije	CD III, str. 32 Reg Inn VI 255-256
5. XI. 1203. Anagni	Inocent III.	Kralj Emerik i herceg Andrija	Papa Inocent III. opominje kralja Emerika i njegova brata Andriju na njihov zavjet za križarski pohod	CD III, str. 32 Reg Inn VI 254-255
5. XI. 1203. Anagni	Inocent III.	Herceg Andrija	Papa Inocent III. obecava zaštitu sv. Petra hercegu Andriji za vrijeme	CD III, str. 33 Reg Inn VI 256-257

			njegova pohoda u Svetu zemlju	
4. II. 1204. Anagni	Inocent III.	Samostan sv. Krševana u Zadru	Papa Inocent III. stavlja zadarski samostan sv. Krševana sa svim crkvama i posjedima pod zaštitu sv. Petra	CD III, str. 38
24. II. 1204. Anagni	Inocent III.	Mlecani	Papa Inocent III. nalaže Mlecanima, da ucine pokoru radi osvajanja Zadra	CD III, str. 39
IV. 1204. (U Konstantinopolu)	Dužd Henrik Dandolo	Inocent III.	Mletacki dužd Hnerik Dandolo ispricava se radi osvajanja Zadra i izvještava papu o osvajanju Konstantinopola	CD III, str. 42
16. VI. 1206. Ferentino	Inocent III.	Splitski nadbiskup Bernard i splitski kanonici	Papa Inocent III. razrješava parnicu između splitskog nadbiskupa i splitskog kaptola	CD III, str. 56
5. VIII. 1206. Ferentino	Inocent III.	Mletacki dužd (Petar Ziano)	Papa Inocent III. kori Mlecane zbog osvajanja Zadra	CD III, str. 60
12. XI. 1207. Perugia	Inocent III.	Opatu sv. Krševana	Papa Inocent III. uzima u zaštitu zadarske benediktince te	CDS I, str. 65

			opatu i samostanu Sv. Krševana potvrđuje sve stecene posjede	
7. X. 1207. Viterbo	Inocent III.	Klericima i laicima Ugarske	Inocent naređuje klericima i laicima Ugarske (i Dalmacije) da služaju njegova legata, kardinala Grgura od S. Vitalea	Reg. Inn. III. sv. 10., 229-231
18. VI. 1209. Viterbo.	Inocent III.	Opat i samostan sv. Kuzme i Damjana	Papa Inocent III. stavlja samostan sv. Kuzme i Damjana pod zaštitu sv. Petra	CD III, str. 82
19. III. 1209. Lateran	Inocent III.	Krčki biskup	Papa Inocent III. piše krcnom biskupu o pitanjima opskrbe tijekom putovanja	CD III, str. 113
27. III. 1214. Lateran	Inocent III.	Hvarski i trogirski biskupi	Papa Inocent III. štiti samostan koludrica sv. Benedikta od plitskog nadbiskupa Bernarda preko hvarskog i trogirskog biskupa	CD III, str. 126